

**ТРИПТИХ ЛЕСКОВАЧКИХ ПРИПОВЕДАКА
РАДОЈА ДОМАНОВИЋА**

Саша Хаџи Танчић

Навршило се, 4. децембра, равно две године мога избивања у родном Лесковцу, на месту директора Народне библиотеке именованог једног од најзначајнијих српских приповедача, великог сатиричара Радоја Домановића. Толико је, равно две године, и Домановић својевремено избивао у граду на Ветерници, али су ретке прилике да буде спомињан и као писац лесковачког миљеа. Тиме се питање његовога ауторства три значајне приповедачке прозе о овоме и у овоме граду сувише олако скида с књижевно-историјског хоризонта, упркос чињеници да се таквом немару много шта противи, између осталог управо књижевна својства ових проза, која доказују очите вредности у структури текста, и у грађењу ликова, и у језику, и у виђењу живота, и у реалијама обликованих поступком грађења уметничке слике света. Управо на основу овога последњег изнетог, триптих лесковачких приповедака уверава да их је тада могао написати једино овај писац.

Чини се потпуно извесним, исто тако, да се може показати да су Домановићеве приповетке о Лесковцу настале подударно прозама из пера овога Сфифта или Гогоља српскога језика док је изгнанички битисао у јужносрбијанским провинцијама Пироту и Врању, које су потом објављиване у ондашњој периодици и његовим Сабраним делима. Прозе настале у годинама пишчевих избивања по унутрашњости Србије књижевна историја познаје сасвим добро, а из архивских докумената утемељују се уверљивошћу непосредних подстицаја за њихов настанак. И у скупини његових проза о којима говоримо, књижевни ликови Лесковчана осмишљени су по стварним узорима, појавама и догађајима ондашњег живота. Својим књижевним судбинама показују блискост баш са оним странама свакодневног живота, које су садржај, предмет и грађа тих приповедака. Тек прецизно установљен редослед њиховог појављивања омогућује сваковрсне закључке о њиховим изворима, о путевима њиховог настојања, о преплитањима и међусобним утицајима, па и о њиховој вредности и значају у целини пишчевог опуса.

Књижевно-историјски стога тим подацима поклањамо дужну пажњу. Зна се да је у Лесковцу написао приповетку "На млађима свет остаје". После одласка из Лесковца, 1898. године, октобра, у Београду је, по сећању, написао приповетке "Позориште у паланци" и "Идеалиста".

Али, нису до сада познати само наслови и интегрални текстови све три приповетке. Познати су и библиографски подаци о годинама њиховог настанка и првих излазака тих приповедака пред књижевну јавност. "На млађима свет остаје", датирана: Лесковац, 1896, објављена је најпре у бројевима 6-11 мостарске "Зоре", за јуни-новембар 1897; потом у првом тому Приповедака, у Пожаревцу, 1899; засебно под насловом "Чича Мита из народа" – приповетка из српског живота; Београд, 1902. Приповетка "Идеалиста", датирана: 6. марта 1899; потом у бројевима 26-30 часописа "Звезда", марта 1899. Приповетка "Позориште у паланци" објављена је у другом броју "Звезде" за 1898. годину.

Само на први поглед могло би се можда чинити да су хронолошка питања од периферног значаја у историји српске приповедне прозе. Међутим, она то нису ни у ком случају. Датирањем ових дела одређујемо се према њиховим унутрашњим моментима: по друштвеном животу, по спомену познатих и стварних личности из ондашњег Лесковца, а затим по низ других појединости из живота, и по алузијама на те прилике.

Темпераментан, револтиран, морално осетљив, веома незадовољан односима средине, изненађен њеном друштвеном патологијом, Домановић је у приповетки "На млађима свет остаје" књижевно обликовао запарљожену и мрачну малограђанску средину, огрезлу у страначким и политичким похотама и деформацијама, које угрожавају породични и лични живот Лесковчана.

Приповетка "Идеалиста", попут приповетке "Снови и јава", настале у Пироту, као што и наслов каже, заправо је лик сањала. Ироничан приступ присутан је и у овој, наоко, озбиљној причи.

"Позориште у паланци" описује почетак рада првог позоришта у овом граду, међу чијим је оснивачима био и сам писац.

Између многих питања која се у разматрањима укратко изложеног саржинског слоја Домановићевих приповедних дела из лесковачког живота постављају и захтевају подробне одговоре два су ипак од нарочитог значаја, иначе посвему по страни у досадашњој

књижевној историографији. Једно је питање говорнога језика лесковчана, односно његовог места и улоге у текстовним деоницама ових проза. Друго је: како ова дела стоје према биографским подацима пишчевог живота? Оба питања у суштини се међусобно прожимају, а показују у којој мери је лесковачки триптих проза проистекао из пишчеве сатиричне прозе, и колико је, сходно томе, успела да у себе укључи одлике његовог професорског, књижевног и животног битисања у Лесковцу.

Пишући ове приповетке, Радоје Домановић – књижевно их обликујући свеједно у самом Лесковцу или Београду – није могао, све и да је хтео, а извесно да и није хтео, избећи ситуације у којима се налазио и боравео у овом граду. У раду на њима имао је два неоспорна ослонца, један освештан домаћим приликама лесковачког поднебља и менталитета, и други угледањем и осећањем блискости са тадашњим друштвеним стањем у Србији, пре свега у престолу Београду. У додиру и преплету утицаја са те две стране настале су најбитније одлике ових дела.

Поетика коју је њихов писац већ изградио у најзначајнијим својим сатирама, и коју је следио, делом се препознаје у приповеткама лесковачког триптиха, а најочитије из самог "Позоришта у паланци", која значи њено остварење на делу, пошто се бави драмским радом као видом уметничке интерпретације живота на сцени. Поједина места и сцене описани су на посебан начин и по њима се ова приповетка везује настанком и за наводно друга два града у којима је Домановић избивао и службовао: колико се ова приповетка воли, и колико се у њој препознају, најбоље се да закључити управо из околности да је такође без устезања својатају Врањанци и Пироћанци.

Када је реч о првом поменутом питању, ваља имати у виду да говорнога језика Лесковчана налазимо само у двама приповеткама – "На младима свет остаје" и "Позоришту у паланци". Пре свега су то, међутим, приповеке типова и њихових карактеристичних поступака, али уз њих, и заједно са њима, радњу творе и неке типичне сцене из живота које такође сместа препознајемо, док је најтања управо језичка говорна равна текста, мада се синтакстички по њој битно одвајају од других Домановићевих проза. У "Позоришту у паланци" глумом се чланови "дружине" баве аматерски, па се већ и тиме одвајају као књижевни ликови у односу на оне који се глумом занимају професионално и тим занатом једино себи прибављају хлеба. Можда у томе пак треба тражити и објашњења што говорнога језика у овој приповеци има више него у другој, односно уопште га нема у ређој. По свом схватању комике и осећању смешнога, Домановић не избегава претераности било које врсте, свеједно да ли је крупна и сирова шала или фина и брижљиво тражена досетка, али је био језички пуританац и свој матерњи говор, уједно књижевни, васпостављао је до те мере да изгледа није имао слуха и осећања за значајнију улогу говорног језика у индивидуализацији књижевних ликова из других средина. Ликови који су у тим приповеткама носиоци смешнога обично све своје снаге усмеравају на то да говоре, са изузетком, језиком пишчевог завичајнога поднебља, што по уметничким ефектима није боља страна његових проза. С пуном свешћу о правој природи ствари, могло би се претпоставити да би, у супротном, да је испољио у већој мери другчије схватање језичкога спецификаума лесковачког говора и унео га у приповетке са темама и садржајима из Лесковца, како су то потпуније осмислили Стеван Сремац у афирмацији нишког говора и Борисав Станковић врањског, имали бисмо данас бесумње један аутентичан, изворан и књижевно-историјски релевантан лингвистички материјал велике документарне и уметничке датости.

Није зато никакво чудо што је аутор лесковачког триптиха приповедака усмерено првенствено користио лингвистички

материјал урбаног карактера и генерација рођених у првој половини 19. века. У ту категорију ликова спадају представници скоро свих слојева лесковачког друштва, при чему имамо пред очима трговце, домаћице, чиновнике, калфе, занатлије, кафеџије, раднике, итд. Разуме се, за истраживање лингвистичког материјала, као и за целину књижевног дела Радоја Домановића, то је веома важно из неколико разлога. Најпре, лингвистички материјал на којем је писац обликовао ове приповетке стар је читав век, а то значи, то се види, да је аутономан и изворан; да је био оригиналан и још неизмењен под утицајима српског књижевног језика и без његове вулгаризације жаргонизмом који настаје као манир говорног приказивања Лесковчана после уласка овог говора у књижевни корпус српске културе.

Без особитих амбиција и не излажући се великим напорима, Радоје Домановић је очито познавао лесковачки говор веома добро, упркос томе што га није довољно користио, односно у свега два приповедна дела; као и далеко најпретежнији део градске средине, говор Лесковчана је он упознао из непосредних контаката.

Данас је тешко уочити шта је у том говору архаично а шта новије – жаргонско, не само у урбној, већ и руралној говорној комуникацији и срединама. Несумњиво су, при том, развоју жаргона допринела и етничка кретања и пресељења. Живим народним говорима може се иначе приступити с обзиром на становништво стариначког порекла, при чему су примарни писана реч, народно стваралаштво, сачувана администрација, и слично. Лингвистички материјал Домановићеве прозе, унет у приповетке из лесковачког живота између 1896. и 1898. године, такође је прихваћен и из живог савременог говорног саобраћања, а на нама је да одвојимо у њему оно старијег порекла од нових, жаргонских језичких наноса.

Међутим, приликом данашњих, и наших, прочитавања ових приповедака, лако и брзо ће се уочити да овај писац говор Лесковчана поштује као староштокавски, онако, дакле, како су га називали Јагић и Шафарик, а не торлачки или шопски, како је говорио Вук Ст. Караџић, лексички скупљач а не и лингвистички истраживач и научник.

Ево шта је доспело на странице поменутих приповедака Радоја Домановића од лесковачкога говора, потраживши у њима трајно станиште, с деликатношћу или осећањем мере да би и савременим лесковачким и српским писцима могао послужити као узор.

I – У приповеци "На млађима свет остаје"

ЕЛЕМ (турцизам – дакле);

ИЧ (турцизам – ништа, никако);

КАТ (турцизам – спрат, бој, две једнаке дужине: "спрегни канап од два ката");

ТУЛУМИНА (турцизам – велика мешина као посуда за чување или транспорт вина, сира и слично. Тулумином се у турско доба у јужноморавским насељима звала и врста дажбине, порез на винограде);

ПРОТИЊЕ – плете, провлачи, протура. У Домановићевом тексту је "протиње иглом", то јест плете. Иако ову реч налазимо и у језику Вука Караџића ипак она у лесковачком говору има и посебно право и преносно значење, а и други акценат, те као таква припада лесковачкој говорној лексици;

ЛУМПАЧ – изведена именица од глагола лумпује (пошто у лесковачком говору нема инфинитива, уместо њега ређе наиђемо супин). Реч именује онога који лумпује, а то није ни пијаница ни пијанац већ онај који уз пиће пева, слуша музику, врши примитивне облике драмског карактера, говори у монологу, диригује свирачима, и слично;

ЦУНИ ("Ајд' цуни оца у руку"). Иза елизације употребљене ради ритма долази императив од глагола ЦУНЕВ). Глагол је ономатопејског порекла, па се о њега изводи деминутивни императив:

ЦУКЕ, ЦУКЕ! у значењу ПОЉУБИ. Не мислимо да је ЦУНЕВ дошло од ЦЕЛИВАТИ из руске редакције старословенског језика, већ из ономатопеје слично херцеговачком ЦМОК, од ЦМОКНУТИ; КИДА ("Да јој се дете не киди") у пренесеном значењу – не секира, не љути и до љутње не пати.

"НЕГО ПРИЧЕ ЗА СИШАЊЕ" – М. него приче о шишању. У овом случају је падежна констукција локатива замењена функцијом предлога ЗА уз номинатив, пошто у лесковачком говору нема парадигме са употребом локатива.

ПАНГАЛОС (или ПАНГЛОС) заправо је сложеница од ПАН+глос грчког језичког порекла и именује човека који нема куће ни породице, имања, ни занимања. Домановић је ову реч употребио да би њома појачао хумористичку интонацију читаве реченице; "А И ТИ СИ ОД ОНИ!" У овом реченичном изразу не ради се о елизији колико о губљењу гласа Х у лесковачком говору, што је карактеристично за говор ликова. Лесковачки говор чува глас Х махом у речима страног порекла или речима узетим из језика православне цркве (руске редакције старословенског језика). Домановић је забележио варијанту демонстративне заменице ОНИ (Х) уместо обичније са истим падежним значењем – ОД ОНИЈА (наставка ИЈА уместо гласа Х);

ТЕФЕРИЧ (турцизам). Домановић ову реч познатог значења употребљава у значењу речи веранда, балкон, односно разговара на тим местима. Како сеоско становништво није имало времена за тефериче, било у природи или негде у делу куће, или каквом летњиковцу, и слично, то је реч ТЕФЕРИЧ искључиво урбаног порекла;

ПИЛЕЖ ("извожење пилежа") јесте збирна именица настала од именице ПИЛЕ. У деминутивном значењу ова реч именује све врсте и узрасте домаће пернате живине;

УФИТИЉИ – јесте треће лице презента и означава пијана човека без моћи да влада собом, својим мислима, покретима и понашањем услед дејства алкохола. У Домановићевој реченици "Две три чаше па одмах уфитиљи" означава човека кога алкохол брзо савладава. Писац овај глаголски облик и израз употребљава у функцији потенцирања хумора који настаје нашим виђењем личности унакарађене дејством алкохола – пића;

У АЛБУМ ("записао у албум") јесте пример лесковачког говорног акузатива у коришћењу предлога У мешањем са локативом када се ради о употреби глагола мировања и кретања;

"МЕТНЕ ФЕС НА ГЛАВУ СА ЋИЛИБАРСКИМ ИГЛАМА, А ОБУЧЕ ФИСТАЧНЕ И ЛИБАДЕ СА СКУРТЕЉКАМА". У овом реченичном изразу евидентирана је реч ФИСТАН+ЧЕ (уместо фустан) и реч СКУРТЕЉКА (или СКОРТЕЉКА). Прва је персијског језичког порекла, а друга латинског; прва именује женску горњу хаљину, а друга врсту украса женске одеће. Обе су познате у староштокавском говори и то у говору градског становништва;

"ГОВОРИ СТРАН ЈЕЗИК" јесте пример неодређеног придевског вида у лесковачком говору који има функцију и одређеног, пошто овог нема у лесковачком говору;

"ИДЕ У ГОСТЕ СА РАДОМ" – У овом изразу је све књижевно осим метонимије СА РАДОМ, тј. са плетивом, везом и слично;

"ОДМАХ НА МАЦКЕ, ПА ФУСКА ПО ТУРУ, ПА ОЖЕЖИ БРЕ, ПА 'АЈД' САД ПИШИ". Реченица је конструисана у духу лесковачке говорне конструкције, али су речи из књижевног језика, изузев речи МАЦКЕ. Мацка је клупа на којој су осуђенике везивали а после по задњици батинали. Казна је турског порекла, али је употребљавана и у старим школама;

ЧАГАЉ јесте турцизам и значи смрзнуто блато. Чешће је реч ЧАГОЉ у једнини и множини од речи ЧАГАЉ – збирне именице;

ЧАТАЛИ је глаголски облик у значењу множити се, рачвати се, пружати бројне корене у земљу;

ЧЕРВИШ (турцизам) познато је јужносрбијанско јело које подсећа

на житку цицвару од брашна, сирћета и белог лука. У ту смесу умаче се печено месо;

БАЏА (турцизам) – отвор за дим на старовремским кућама;

БУЉУК (турцизам) – гомила, стадо;

БУЋМА (турцизам) – нешто што је усукано;

ВАМИЛИЈАЗ (још и ФАМУЛУС) – турска реч, школски или какав други послужитељ;

ВРАС – Фрас. И у овом, као и у горњем случају, имамо замену гласа Ф са гласом В. То је појава и у књижевном језику. Наш језик има речи са гласом Ф само у речима преузетим из туђих језика. Таква је појава и у речи ВИЛДИШ (чешаљ од слонове кости);

ВРЉА – у лесковачком говору значи баца;

ДИЗЛУЦИ – доколенице, обично од чохе, покривају ногу од чланака до колена;

ДРУЖИЦА. У лесковачком говору деминутив од друга, другарица;

ТКАНИЦА – ткани појас од вуненог и памучног предива за мушкарце;

ЈАПУНЦЕ – врста овчарске кабанице ("После кишу јапунце у трње");

КАНУРА – намотуљак памучног конца;

КОШАРА – сточне зграде у којима се чува стока за време летњих испаша. Често су то и сточарска летња пребивалишта. По томе је и породични надимак КОШАРЕВЦИ;

КУКАЉА – штап са повијеним врхом, куком;

МОРАСТ, од придева МОР боје плавкасте. (У лесковачком говору има и одређеније значење – мор доламу, мор чарапе);

МОТОВИЛО, код Домановића значи комад пређе за ткање, али у лесковачком говору МОТОВИЛО означава и направу на коју се намотава пређа одређене тежине. Позната је прича о нерадној жени и мотовилу које је муж отишао у шуму да јој одсече;

ОСИЉКА – оштар, бодљикав део биљке или класа који се својим оштрим врхом убада у чарапе, косу, очи и слично;

ОЏАКЛИЈА је назив собе, одаје са огњиштем. То је део старе куће у којем се кувало јело, месио хлеб, итд.;

ПАМУКЛИЈА – кратка одећа са рукавима постављеним памуком;

ПОВРЗАН – придев од глагола ПОВРЗАЈА, што значи подвезан;

ПРЕВИКАЈ (чешће ПРИВИКАЈ ГУ) значи дозови га или прихвати га;

ТАСЛИЦЕ – манџете од кошуље;

ТРЛА је сточарска зграда за чување стоке. Но то може бити и место на коме има таквих зграда. Трле су фактично врста равничарских бачија;

ЋИТАЈКА (турцизам) – полупамучна тканина;

ХАСНА (турцизам) – корист.

II – У приповеци "Позориште у паланци"

"А КОЈ ДА ПЛАТИ" . Употреба упитне заменице КО са суфиксом Ј, који одређује онога који се сматра платишом, у овом случају. Но она може бити и релативног значења ("Кој ти гу знаје");

"ЈАНЧА ИЗ ЗЛАТОКОП ОСТАЈЕ ОД СУБОТУ 5 ГРОША" – такође случај као и у претходном примеру, то јест место ОД СУБОТЕ, односно од пазара учињеног у суботу;

"ПАЛО СИНОЋ НА ПЕТ ШЕСТ БАНКЕ", опет замена ген. множ. акузативом множине;

"ТАКОЈ ПИСУЈЕ У МОЈУ РОЛУ" изражајна је констукција у којој писује уместо пише и "моју ролу" уместо у мојој роли. У првом случају имамо неостварено јотовање (Ц+Ј = Ш), а у другом акузатив употребљен уместо локатива;

УТЕРА – убије. Од истог глагола направљен је и императив: УТЕПАЈТЕ МЕ;

СВУ НОЋ уместо целу ноћ;

НЕ МУВАЈ СЕ – не крећи се тамо-амо. Овај глагол значи и ударање: "Измуваја га с песнице";

"НЕМОЈ ДА МИ СЕ ДЕРЕШ ПО ДУЋАН КАО ЛУД, СВЕ ЋЕ МИ МУШТЕРИЈЕ ПРОПУДИШ". Први пример ПО ДУЋАН падежна је замена локатива акузативом уз предлог ПО, а други је случај ПРОПУДИШ – презен од глагола ПРОБУДИЈА;

ШЕСНАЈЕСТ – прост број са сачуваним гласом Ј из старог српског

језика формираног од ШЕСТ + ЈЕСТ (овде без Т, које је испало између Ц и Н због упрошћавања сугласничких група), што је у књижевном језику дало исти облик, али без Ј, које је испало на принципу зева;

У овој приповеци писац је сачувао од заборава молбу глумице "Софије Манићеве", написану лесковачким говорним језиком, што је као важан језички материјал овде неизоставан:

"Играла сам дуго у многа места најивне роле па сам због слабос у очи напустила и била у прве куће куварица, а сада сам се раскрупњела те морам почети игру као трагиткиња, па молим понизно г. управника да ме проба и прими."

Писмо указује на утицај књижевног језика на постојећи лесковачки говор, али само у извесном смислу с успехом.

Иначе, о лесковачким надимцима, као лексичком материјалу, Домановић каже: "Некако људима и необично и неприродно изгледа када ко уз његово име не дода још и презиме, већ надимак или занимање". Аналогно томе, и овај писац атрибутивно (ЧА Мита, ЧА Ђорђе) или апозитивно (Пера Ђеваџија, Лаза шустер) одређује идентитет својих литерарних ликова.

Осим тога, у чланку о народним играма, он је поменуо десетак дечјих и народних игара, али највише оних које припадају народном херојском спорту (хрвање, бацање камена, игра заставе, игра јуриша итд. које су му саопштили ученици из Јабланице, деца Црногораца колониста). Од њих ваља поменути: приштимка; насађуванка; лопта уз дувар; лопте у коло; трстена; тутун-тутун; јабуче; Мириши, Стојане; кокочица; џив, џив; дугачко магаре; сколуша; свињка; орао и квачка. Све ове дечје игре постоје и данас, под истим именом. И то је сведочанство како се феномени једно говора (језика) тешко и споро мењају.

Говор Лесковчана у време пишевог избивања у овој старосрбијанској средини оставио је очито виднога трага у његовом књижевном делу. По количини и обиму, тај је траг недовољан и недовољно искоришћен, што је схватљиво с обзиром на околности да је Радоје Домановић као гимназијски професор боравио релативно кратко у граду на Ветерници, а уз то опхрван животним и политичким недаћама. Да су га ондашње локалне власти разумеле као писца, професора и човека, он им је могао служити као изузетан посленик у општем, колико и у посебном, то јест; у заматању позоришног живота и у оснивању библиотекарства, али и у образовању и, свакако, у култури и јавном животу ове периферије. Њима таква свестрано даровита личност посвема није била потребна. Тако се по односу према овоме писцу могу распознати позната, а затим специфична својства српске провинције, али и српског друштва јуче и данас. Још карактеристичнији је у том погледу положај просвете и школства у којем је службовао, попут Стевана Сремца.

А како следствено, дакле, ова дела стоје према биографским подацима из пишевог живота?

У Пироту, па у Врању, Домановићев живот није био нимало лак. Радио је као професор гимназије, а његова жена Наталија као учитељица у Врањској Бањи. Немаштина и дугови овде му не дају мира. Не могући да разреши основна животна питања, и да поднесе одвојен живот од породице, обраћа се средином новембра 1896. године Министарству просвете и црквених дела с молбом да буде премештен у Лесковац, пошто су тамо постојала упражњена места и у гимназији и у основној школи. Овога пута молба му је била

уважена: премешта се у Лесковачки гимназију, а његова жена Наталија за учитељицу основне мушке школе, такође у Лесковцу.

Ни овде се није поколебала његова вера у победу демократских идеја, нити је, пак, како веле историчари, његов дух застао пред опасностима по слободу и живот бораца за демократију. Ваља, наиме, имати у виду да је у Лесковцу изабран за пододбор Народне радикалне странке. Убрзо он постаје и секретар странке за град Лесковац.

У Лесковачкој нижој гимназији је "уведен" одмах у дужност (27. новембра исте године) као предавач српског језика и књижничар ђачке библиотеке. Савременици га описују да је, као и у Врању, овде такође сав, висок, смеђ, без бркова и браде, са црним шеширом необично широког обода. Изазивао је пажњу и чуђење мештана, који су га брзо упознали као дружељубивог човека и великог весељака, да воли добру песму и ужива у чаши пића. Према сведочењу његових ученика Тасе Стевановића и Ђорђа Поповића, иако строг, био је добар педагог, одличан стручњак за свој предмет; од својих ученика тражио је, пре свега, добро знање, умеће и сналажљивост. За време боравка у Лесковцу Домановића је, изгледа, више но у Пироту и Врању, интересовала педагошка проблематика и рад на позоришту. Тако на пример, за време школске славе на Светога Саву за 1897. године остаје да се памти његово предавање са темом "О народној појесији", писано надахнуто и аргументовано. Успех постигнут у Врању драматизацијом "Горског вијенца" сигурно је утицао да се и у Лесковцу заинтересује за позориште. Разуме се, у поменутој приповеци "Позориште у паланци" изабран је догађај из његовог личног искуства. Међутим, тај се догађај у вези са позориштем односио и на средину у којој је писац живео и радио једно време. Већ је примећено да ова приповетка поред личног и аутентичног доживљаја има и карактеристичних појава из тог паланачког живота. Дословце се каже да су животна искуства стечена у подухвату за оснивање локалног позоришта умногоме помогла осмишљавање ове приповетке дате са толико живости и реалистичности.

Но на крају школске 1897. године Домановић из Лесковца тражи премештај за себе и своју жену у Крагујевац. Разлоге за премештај налази у тешком материјалном стању, као и слабом здрављу које му не дозвољава да се озбиљније посвети спремању професорског испита. Разлози наведени у молби нису, разуме се, прихваћени и он са породицом остаје у Лесковцу, живећи и надаље у сиротињи и несрећеним приликама.

"Са свршетком школске 1897/98. године", како бележи Димитрије Вученов, "ближио се и крај Домановићеве наставничке каријере." За њега је, наиме, био кобан реакционарни закон о средњим школама, кога је, као што се зна, припремила влада Владана Ђорђевића. И наравно, Радоје Домановић се нашао међу првима за отпуштање. Читав сплет неповољних околности против њега сложио се, тако да је његово отпуштање из службе било неизбежно. По налогу владе, директор Лесковачке гимназије позвао га је да дође у Лесковац ради разрешења са дужности и исплате плате. Домановић се налазио на летњем распусту, па се по првом позиву и није огласио. Убрзо је упућен и други позив њему и његовој жени. И она је отпуштена, свакако због пищевог иступања на Конгресу Професорског друштва. Породица Домановић бачена је у најгору беду. Уз то, бирократски државни апарат хтео је да натера брачни пар да разрешење буде обављено у Лесковцу, месту службовања; за њихово привођење била је покренута читава административна апаратура бирократског режима. Тиме је коначно

било завршено Домановићево наставниковање у унутрашњости Србије и, уопште, бављење просветним радом.

Отпуштен из службе (1898) као непожељан противник режима краљице Драге и краља Александра Обреновића, Домановић се враћа у Београд, прихватајући новинарски позив као посно средство за живот и оштро оружје за борбу. Породица није могла да рачуна на "помоћ" родитељске куће. Али у делима насталим за време владавине последњег Обреновића рађао се бескомпромисни сатиричар. Дела писана у Пироту, Врању и Лесковцу одишу хумором, комичним ситуацијама, иронијом...

Уопште узев, Радоје Домановић налазио се често у ситуацијама које неодољиво подсећају на неке ситуације из његових сатира. А када се сличности у ситуацијама догоде, учесници у њима, како је већ примећено, неретко и поступају или говоре слично. Своје изјаве или своје поступке Домановић је понекад зајмио од својих јунака и онда када су само у привидно сличном положају или их догађај по нечему издалека подсећа на онај из Домановића.

Судећи по свему, ипак је Радоје Домановић о своме времену и о људима у њему оставио горка и аутентична сведочанства, која често имају снагу и истинитост документа. После окапавања у Пироту и Врању дочепао се Лесковца и неке материјалне безбедности у њему, али није заборавио како је дошао до стања у коме се нашао као човек и писац. Приповеткама "На млађима свет остаје", "Идеалиста" и "Позориште у паланци" исцртао је неулепшано, аутентично и непосредно, сав јад свога живота и муке у њему. Правци и домашаји Домановићевог деловања у Лесковцу нису, на жалост, у нашој књижевној историографији ни сагледани, ни одмерени, а томе се није досад ни у Лесковцу приступило. Са разних страна и у више наврата том послу тек има да се приступи.

децембра 2004. године, у Лесковцу

1. Такође и чланак "О народним играма"
2. Касније ће се поводом својатања македонског језика овај говор назвати "старији штокавски", да се коначно у науци назове "најстарији штокавски дијалекат српскохрватског језика", или још и "призренско-тимочки" и јужноморавски говорни језик – не дијалекат, већ варијанта српског књижевног језика, штокавског дијалекта.

БРАНКО МИЉКОВИЋ

ПРОПОВЕДАЊЕ ЉУБАВИ (Избор из поезије)

ИЗМЕЂУ МЕНЕ И ЊЕ

*

волео сам је
и срео сам је на тротоару
онога јутра када сам се родио
и било ми је криво што је она постојала и јуче

*

Тражим те празном главом празним срцем
Иза наде иза последњег стиха
Када растем према празнини
И земљу додирујем само стопалима

Твоја се празнина игра мојим кључевима
Отвара нове празнине срце мастионице
Све речи које знам да те дозовем
Када се памћење помеша са туђим даном

*

Ко да укроти ту бињку
Што расте супротна ветру
Из моје главе из моје сенке
Из мојих помешаних мисли

*

Ни та ипак конвенционална биљка
Ружа израсла из чула
Стабљика очарана празнином и ускликом
Љубав
Ништа ме не може приближити

*

Дан његова вечност
Цвет његов дан
Слепоочнице њихов вид
Говорим да проговорим
Гласом се кроз шуму пробијам
Чело сам своје истрошио
Срце изгубио певајући
Умем да те препознам
Да ти вратим све што сам ти одузео
Да те волим
Да те у мислима свлачим док ти срце не угледам
Да само на тебе мислим док ме лажна смрт мучи
Док ми крв слика ужасе у глави
Док ме шуме заобилазе певајући
Дик дан расте од задобијених рана

То је сан који те потврђује
То је птица која те доказује
То је цвет који ти лице отвара
То је песма која почиње

Постајем видљив
Али нико не може да види
Онога што у мени пева
Па не знам је ли стваран
Предео кроз који пролазим.

(1953)

ПЕСМА

*Знао сам да ти постојиш негде у свету
ради мене.
И ја сам те наслућивао у сваком шушњу и у
најмањем покрету
кад се од плавог гутљаја даљина загрцну зене.*

*Ми смо били тако усамљени,
али смо се кроз снове једно другом упутили.
Знали смо да се међу толиким људима не може
сасвим сам бити
и ми смо се наслутили.*

ПРВА ЉУБАВНА ПЕСМА

*Жудим ноћ лепу кад се сања
и речи тихе ко без моћи
дрхте од снова и звездања
због ње крај мене у тој ноћи.*

*И докле месец као златно
гнездо у цветном грању блиста
а часи слатко неповратно
клизе ко капље росе с листа.*

*Изнео бих јој своје срце
и своју радост и своју тугу
на длану што сни миловање
ко топло срце нежну другу.*

*И срце бих јој отворио
да од нежности уздрхте дани
и њен би лепо поглед био
у мраку водоскок звездани.*

ЉУБАВ У СЕПТЕМБРУ

*Ноћ се звезда у зени...
Месец пасе над реком
таму. Нежност у мени
хтео бих дати неком.*

*Вру жеље ко млада вина.
Љубав крв нежно таласа...
Сања крај мене тишина
драгање њеног гласа.*

*Хтео бих поглед јој зелени
ко бојен ведрином далеком.
Месец сребрни јелен
пасе таму над реком.*

У ПАРКУ

*Драга,
дајмо очи водоскоцима плавим
да их бацимо високо у небо.*

*Ноћу
проклијаће звезде под трепавицама.
Али нећемо рећи ни једном огледу колико смо
лепи.*

*Држаћемо се за руке
и гледаћемо једно у друго
слепи.*

МИ

*Корење у нама распрстало
зрцали се на длану присности.*

*Тамне шуме интимности
показује се кроз шапате и дрхтаје.*

НЕЖНОСТ

*Изгарамо иза спуштених трепавица
са срцем рспуклим на уснама
источимо себе у млаз погледа
да звезде посрчу ока.*

ЉУБАВНИЦИ

*Тело је телу лек
Као ноћ што се понавља
Као реч што се понавља
Као лакуноћ.*

ИЗМЕЂУ МЕНЕ И ЊЕ

*Склапаш очи да сакријеш своје тело
и остајеш
ко туга у сенци камена
дете без сенке ко усне које се скупљају и дрхте
и пролазе
људи и њихови осмеси
цвеће се смеје накарминисаним уснама
животиња плаче оголелим очима
човек говори
и то личи и на једно ина друго
отвори очи и погледај се
ти си њива љубави
ми смо млади да би били срећни
између мене и тебе
пева птица
ИПАК.*

ПРОПОВЕДАЊЕ ВАТРЕ

*Љубави моја мртва а ипак жива
Нек у свом дану недоречен гори
Нек игра се песника док песму не створи
Птицом осветљени певач који у мени пребива.*

*О златни талов времена простори
Пуни сунца! Сенко, где се та земља скрива
Где материја сва од заборава открива
Ватру у себи и дан без јутра у гори.*

*Како се зове пре него се родимо
Спремни у туђој и безболном огњу све то?
Здраво, о могућа звездо коју и не слутимо,
Ил ме заборави песмо, јер жеља је моја крива.
Под земљом ће се наставити трајање започето.
О све што прође вечност једва бива.*

КРАЈ ПУТОВАЊА

*О све што прође вечност једна бива.
Сен која беше дрво траје. Буди
Испод свога имена које буди
Рука са цветовима крв што себе окива.*

*Завршиће се путовање остаће тиха брда,
Сива празнина ветар који блуди,
Место које нема места у жељи ал нуди
Зло да нас спасе и истину открива.*

*То чему се молите је Жалосни Славуј.
Љубав никада није завршена.
Чега има људског у патњи? О чуј
Дан одјекује. Непокретне звезде стоје.
Празне руке празно срце пуста сена
И нема мене ал има љубави моје.*

ПРОПОВЕДАЊЕ ЉУБАВИ

*Нема мене ал има љубави моје;
Видим је у сунцу и земљи где нам труну кости.
Довршава се дан у њеној захвалности
Слично музици слично празнини, спокојем.*

*Она ће сачувати немере моје и твоје
И васкрснуће мртве рођендане по милости.
У подножју ветра немерљива сен охолости
Нестаће у пепелу оних што више не постоје.*

*У пусто срце у мртво време ме зови,
Минула чежњо, да се свет понови.
Ако не сазнах љубав и успавах свој ум,
Па ми је празан дан који још дошао није,
Ко грану која се издужује у узалудан шум
Нека ме недостојног ветар обавије.*

ОТИШЛА

Отишла
Крик светли на испруженим длановима
Отишла
У скамењеном ваздуху отисак тела
Отишла
Кроз полупане прозоре моје љубави
Отишла
Седам тишина на седам рана.

БОЛ

Она је далеко...

Колико звезда од мене до ње.
Колико звезда!

УВОД У ИГРЕ (Васку Попи)

Између мене и тебе једна птица
и неколико звезда. Узми све то – и иди!
Издишем поклон звездама и биљу,
живу празнину. Изван моје главе
буди колико хоћеш. Али не у срцу.
Падајте, падајте у понор,
ви звезде далеке од сваке ноћи.
Јој што ми се и – и – играју неке кобне игре
док има живота док има смрти!
У стварности нема оволико збиље.
Још увек, још увек за лажно јој обиље
играмо се жмурке с будућношћу.

*

То у шта се сјај и бол претвара исто
Бива: љубав коју још песник не рече
Јарки цвете којим вртови се лече
Из пробитног нерва растеш болно и чисто.

Дај ми да видим свршетак твог лета
Мир твог кретања што ми немир снιο
И непокретност моја кад сам мртав био
Сам у свом срцу без муње и цвета.

Где је утеха за оно што знамо
Нада без онога који се нада, сан
Без онога што сања, свет без сени!

Је ли то љубав што се из срца тамног
У ватру премешта из ватре у дан
Љубав ван нас и у успомени?

СОНЕТ

*То су речи увек исте које касне
горку љубав и свет. Оне су успешни
престанак јеве, ал не сан кад се изјасне
сунце за ноћ, већ нешто треће, неутешни
због чега јесмо. Извод из чудесне басне
сна. Горке обале на којима неумешни
стојимо окренути своје почетку грешни
због губитак вида када светлост згасне.*

*У сну они чије заљубљене усне траже
речи без циља, без измишљених предела.
Ох те речи како могу да ублаже
ако су од сна. Лепото неувела
речи без сенке када ко чашу сунце
држимо у сну гледајући у црне врхунце.*

ГДЕ СИ ОСИМ У МОЈОЈ ПЕСМИ ТРИПТИХОН ЗА ЕУРИДИКУ

I

*На уклетој обали од дана дужој, где су славуји
сви мртви, где је пре мене црвени челик био,
горки сам укус твога одсуства осетио
у устима. Јошми смрт у ушима зуји*

*Ноћ с оне стране месеца често огрезне
у непотребне истине и одушевљења клања.
О, испод коже млаз крви моје чезне
ноћ с оне стране месеца, ноћ вишања.*

*Ал сва су затворена врата. Сви су
одјеци мртви. Никад тако волели нису.
Да ли ћу изненадити тајну смрти, ја жртва.
Горка суза у срцу. На кужном ветру сам.
Никад да се заврши тај камени сан.
Пробудити те морам Еуридиком мртва.*

II

*На дно слепог предела где ме нема, језовити
где су призори, с оне стране крви где воће
отровно расте, сиђох, тамо где ускоро ноћ ће
покрасти сазвежђе суза које ће у оку ми зрити.*

*О, у слепоочнице се своје настанити.
Ево ме без одбране испред страшне самоће.
Не окренути се ма колико да се то хоће.
Лице без очију на пустој зиду бити.*

*Црвене птице певају у моме месу.
Црне птице облећу око моје главе.
Нека ми чело буде начесто у лесу*

*губом и каменом испод летње траве,
ако изгубим твоје дивно лице
на овој горкој обали од мрака и грознице.*

III

*Ноћ то су звезде. Из моје заспале главе излеће
птица.*

*Између две горке дубине једна птица. И рт
добре наде. О мртав да сам. Ал не помажу клетве.
Смрт
своју у глави носим ја путник без пртљага и лица.*

*Изгубио сам те у ноћи подземној далеку
ја дивљи ловац звезда кривотворно суочен
са неистином, непомирљиви спавач уочен
од судбине, ја чије сузе сада низ туђе лице теку.*

*Где си осим у мојој песми дивна Еуридико?
Презрела си сваки облик појављивања о слико
мога црног града и изгубљеног циља.*

*Свуда у свету ужасна љубав влада.
На хоризонту се указују као последња нада
облаци пуни птица и будућег виља.*

ГОЈКОВИЦА

*И тако будућност мрачној нади поста
Сужаљ и талац зло животу верно.
Грлицу опева камење што оста
У пределу који расте лаковерно.
Јеси ли живи стуб града ил мртав
Бели бедем дојиш превару све већу?
Празно име наде и прелепа жртва
У зиду без звезда праведно се срећу.
Тела чистијег од изгубљених речи гори
Дан после времена кога се сви боје,
Ноћ низ Бојану отиче у твоје
Срце продано несигурној зори.
Трговци часни што купују ватром
Из твојих руку истинито благо
На твоје телу град цртају јатом
жртвених ждралова умиљатом снагом.*

РАВИЈОЈЛА

**„...тужна вила није сјена пука“
Тин**

*Твоје је срце узрок дана и ноћи
Време слично сунцу дубоком и празни
Забрањени славуји славни ал без ноћи
Твоје је срце узрок дана и ноћи
Да све што прође врати се по казни
Тужна посестримо чемера и буне
Пелен је једини лек и горка нега
Срцу још горчем што се тобом куне
Тужна посестримо чемера и буне
Јетких мудраца с измишљена брега
Твоје је срце у другима ти само певаш
И твоја их празнина све више очарава*

*Опроштена им опорост доснева
Твоје је срце у другима док певаш
О искри искреној која очајава
У таштом пределу коме одолеваш.*

ДОДОЛЕ

*Ко сат без казаљке светом откуцава
Пронађена празнина дану сагорелом
Што посвађа будно са оним што спава
И лет заустављен с лажи одлетелом.
Па певају: дај нам будућност ко сећање,
Свет више иза нас неголи у нама.
Да би чезнули и певали дај мање
Него што нам треба. Падај кишо тамна!
Ружу нутрине нуде безазлено
Промуклом додиру дана да га свлада.
Између њих и света стрмог, ено,
Као у јаму тешка киша пада.
Жуборику биљно песмом дозивају
И дан иза леђа ко потоњи цвет.
Бела им врана на језику. Знају
Са лажном сликом да помире свет.*

УЗАЛУД ЈЕ БУДИМ

ЉУБАВ

*И наоружан срцем о какве окрутности
Починих над онима без срца и над онима
Чије срце није извезбано*

ЉУБАВ ПОЕЗИЈЕ

*Ја волим срећу која није срећна
Песму која мири завађене речи
Слободу која има своје робове
И усну која се купује за пољубац*

*Ја волим реч о коју се отимају две слике
И слику нацртану на очном капку изнутра
Цветове који се препиру са временом
У име будућних плодова и пролећне части*

*Ја волим све што се креће јер све што се креће
Креће се по законима мировања и смрти*

*Волим све истине које нису обавезне
Јер права истина је стидљива као мирис*

*Ја волим јучерашње нежности
Да кажем своме телу "доста" и да сањам биље
Прсте очи слух другачије распоређене
У шуми неголи у телу*

*

*Ако мораш да волиш воли шуму
Горку шуму преписану као лек
Ако мора да волиш воли воду
Најлепшу од свега и најскривенију
Ако мора да љубиш љуби земљу*

*Ако волиш ти мораш знати
Да је то нешто што се у теби
Само у себе заљубило
Ако волиш ти мораш знати
Да никог нема да си сам*

*Бити сам значи бити први
Песмо коме смо то нудили
Топлоту украдену из тела
Цветом јачим од ваздуха искром
Тежом од земље усном као зором*

*Коме прете они који лете
Спремни на будућност спремни на све
Неки из љубави неки опет из страха
Ако ватра падне ко ће је подићи
Голим рукама – продај своје срце.*

БОЛ И СУНЦЕ III

*Ах, у шта ће се изврћи, јер изврћи се мора,
истина ако довољно љубави нема,
моје чело моји грехови које припремам
да буду мени и другима потпора?!*

*Чујем ли што видим, осване ли то
што омркне, или сам преварен у сну,
преварен на јави? Ко се ода злу
више никад неће знати шта је зло.*

*Далеко од себе закопах своју главу,
али зло оста. И срце ишчупах,
али зло оста. Па нек буду скупа
сунце и бол. Али нађи меру праву
да сачувашод свога срца глас свој и своје лице,
сунце од празнога дана и лет од мртве птице.*

УСПАВАНКА

*То више дан није нити ноћ сном треба
дочекати разбојнике птице су небо
на југ однеле спавај они неће
доћи њихови кораци су тешки*

спавај љубав иде градом на штакама
спавај ал им глас не сањај
МИТ О РУКАМА
За С.Е.

Лева јој рука хоризонт удаљује, сном умива
Сенку моју и до последње обале је води,
Запаљени лептири и звезда плива.

Десна јој рука узима моје памћење лудо
И у земљу га закопа, па сам заустављена
Песма у ноћи последњих звезда и два завађена
Простора: ја мртав и све око мене будно.

Горак постављам себи питање просто и чудно,
Да ли ће престати једном то вољење узалудно,
Тражење своје сенке у горчини своје крви.

Ако нам пољупци немају укус невиности,
Ако не могу рукама поноре да премостим,
Онда нећемо бити ни последњи ни први.

СОНЕТ О НЕПОРОЧНОЈ ЉУБАВИ

Нема је овде, све је више губим
у часном кругу ког заборав руби.
Ох, гипка слико варке, варко жива,
кад камен вида њено лице бива.

Дај ми снаге да непорочно љубим
дане започео тужно. Ту се скрива
бол без одјека и реч без одзива.
О, дај ми снаге над силама грубим.

Врати ми сличност да усним, док страва
тишти ми чело и ниче на столу.
Она је део предела што спава.
Помешана с ветром док ћути у сјају
исцрпем будућност у свирепом болу
што сања крв лета и пакао у рају.

ДАЛЕКОЈ САМОУБИЦИ

Само да сам био крај тебе тада
да помилујем речима твоје намрштено ћутање
и да у твоје мрачне очи канем другарски осмејак –
ти би жив био сада.

Како ме ниси наслутио кроз своје лутање!
Или ниси био толико јак
да поверујеш у далеког мене!
И угасиле су се
угасиле
твоје зене.

АКО ИЗАЂЕШ ИЗ ВОЗА ОСТАЋЕШ САМ ИЛИ СЕЋАЊЕ НА ЊУ КОЈА ЈЕ УМРЛА ДОК ЈЕ ПАДАЛА КИША

*Месец је мртав воде се осмехују
буде ме отворене очи са пејзажима
ако изађеш из воза остаћеш сам
она је отишла из малог прозора где се завршава
слепило зида
а било је речи су тражиле плаву птицу
тамо где расте трава зелена и нежна
и било је кад нам је ветар однео речи
неми смо улицом корачали
твоје су очи слепе ко белутак не буди се
јер ако се пробудиш бићеш сам и чућеш кораке на
води
трчаћеш мокар од ветра
преко поља кроз шуму у сусрет себи
и када будеш умирао
чућеш
киша
па
да
по лишћу.*

ОРФИЧКА ПЕСМА

*Тело простира своју узалудност.
Велика ноћ
испуњава време до песме
којој слушаоци потребни нису.
Смрт је
подивљало н и ш т а, проходила празнина.
Пун ноћи како да успавам ту реч будног мрака
коју не може уразумити никаква песма
коју не може ни земља упити
ни ватра изменити ни вода однети!*

*Ја имам своју ноћ, али у каквом
мутном камену ја сам
заменио своје срце за тешку варницу? Зар новим
телом освежити ломну крв? Како се усудити
заменили пут путовањем, биће ватром,
мирис уместо сенке издан изнутра!*

*Мртва она је изгубила све моје доказе
против ветра, смрти, зиме.
Љубио сам срамно, нежно, часно,
то тело које осветљава себи пут ка својој смрти.*

*Зар је песма? Завера против срца то је!
Пакао је паклен јер није правилно распоређен,
јер има једна реч коју не можеш укротити,
коју не можеш ни издати,
реч сувише будна за наше благо срце.*

УСНИХ ЈЕ ОД КАМЕНА

*Нека твоји бели лабуди кристална језера сањају,
али не веруј мору које нас вреба и мами.
Просторе где невидљива снага сања којој се
сунцокрети клањају
видиш ли пкренута заборављеним данима у тами?*

*Тебе три света воле три ватре прже. А ми
идемо испред наде коју лутајуће пустиње
прогањају.
Они само што су све измислили и остали сами,
жено од светог мермера бела утехо којој се
приклањају.*

*На звучним обалама где древно завршава море
каменим срцем слутиш: ваздух је велико чудо.
Нек траје лепота сунца до последњег сна, горе
према врховима који загубише нам траг. Ал лудо
не веруј томе мору које нас вреба и мами.
Кристална језера сањај у тами.*

УЗАЛУД ЈЕ БУДИМ

*Будим је због сунца које објашњава себе биљкама
због неба разапетог између прстију
будим је због речи које пеку грло
волим је ушима
треба ићи до краја света и наћи росу на трави
будим је због далеких ствари које личе на ове две
због људи који без чела и имена пролазе улицом
због анонимних речи тргова будим је
због мануфактурних пејзажа јавних паркова
будим је због ове наше планете која ће можда бити
мина у раскрвављеном небу
због осмеха у камену другова заспалих између две
битке
када небо није више било велики кавез за птице
него аеродром
моја љубав пуна других је део зоре
будим је због зоре због љубави због себе због
других
будим је мада је то узалудније него ли дозивати
птицу заувек слетелу
сигурно је рекла: нека ме тражи и види да ме нема
та жена са рукама детета коју волим
то дете које је заспало не брисавши сузе које будим
узалуд узалуд узалуд
узалуд је будим
јер ће се пробудити друкчија и нова
узалуд је будим
јер њена уста неће моћи да је кажу
узалуд је будим
ти знаш вода протиче али не каже ништа
узалуд је будим*

*треба обећати изгубљеном имену нечије лице
у песку.*

Мирослав Јовановић

НЕДОУМИЦЕ О ПОСТОЈАЊУ БОГА

Вечно питање на уснама човека представља недоумицу о постојању Бога. Од њега зависе одговори на многа друга питања суштини људског постојања. Наиме, када се говори о вери у Божје постојање, већина људи тврди да постоји Бог. Отуда је најосновнија и најсуштинскија дефиниција религије, да је она веза између човека и Бога. Швајцарски филозоф јеврејског порекла, Мартин Бубер, сматрао је да човек постоји и делује на два нивоа: хоризонталном и вертикалном. Хоризонтални ниво је однос човека према свету, биљкама и животињама. Он је тај однос назвао "ја – то".

Међутим, Бубер каже да ако човек постоји само на хоризонталном нивоу, он није у потпуности људско биће. Разлог налази у чињеници да постоји још једна битна димензија човека која обликује и уређује хоризонталну димензију. То је вертикална димензија, тј. Однос човека према Богу, коју је он назвао "Ја – Ти". Ова вертикална димензија осмишљава хоризонталну димензију и лишава је елемента апсурда. Стога, однос човека према ближњима, према породици, друштву и према свету може бити осмишљен само постојањем односа са Богом.

Негде дубоко у човековом бићу постоји потреба за Богом. Апостол Павле на атинском ареопагу каже: "Јер кроу Њега живимо, крећемо се и јесмо" (Дела апостолска 17.28).

Кроз историју људског рода постојали су многи који су сумњали у Божје постојање, или су постављали питање: "На којој основи је заснована вера у Бога?" То је условило да питање религије и науке одувек буде актуелно. Свакако и због тога што верници и неверници желе да приведу науку као свог сведока који ће потврдити жељену тезу. Осим тога проблем односа религије и науке сложен је и по својој тематици. Наиме, може се говорити о односу Цркве према науци, затим о односу Библије и науке и о односу религије уопште и науке.

Што се тиче Цркве као установе, она је одувек била носилац просвете и помагач научног развоја. Она је отварала школе и универзитете и помагала њихов развој. Чињеница је да су многи средњовековни манастири били универзитети своје врсте, у којима се неговала: Преписивачка делатност, медицина, сликарство, музика и архитектура која је немогућа без физике и математике. То сведочи да је Црква заиста била помагач и носилац просвете и

научног развоја.

Зна се да многи противници Библије хоће да је сведу на вредност обичног мита, као и других митологија, и да је тако интерпретирану супротставе науци и научној осуди.

У расправама о истинитости науке и Библије, често се усредсређује пажња на неку посебну тему, као на пример, како је живот могао настати сам од себе или питање аутентичности извештаја о стварању записаног у Библији. Многи се озбиљно питају шта је истинито: Натуралистичка наука или Библија?

Током нашег трагања за истином треба да користимо широку базу података, укључујући науку и Библију, који нису тако фундаментално различити као што многи претпостављају. Натуралистичка наука снажно подупиरे еволуциони модел порекла.

Вероватно најозбиљнији изазов том моделу јесте питање настанка живота. Најпростије форме живота имају на стотине различитих, веома сложених, информационо богатих, специјализованих, префињених молекула који нису могли настати сами од себе, нарочито не у концентрацији неопходној за формирање било које врсте живог система. После два века покушаја еволуционисти су пропустили да открију задовољавајући механизам за свој модел. Проблем настанка постаје још компликованији открићем система као што је генетски код, за контролу гена и корекције копирања ДНК. Сигурно знамо да такви сложени типови програма не могу настати случајно – они указују на интелигентни дизајн какв бисмо очекивали од Творца. Натуралистичка наука се суочава са дилемама, јер како се откривају нове чињенице, тако се појављују несавладиви проблеми за еволуцију. У земљама источне и југоисточне Европе а и у другим земљама у свету где су владали репресивни режими, под притиском идеологије, вршена је атеизација науке. Атеизам је проглашаван за науку а религија за назадњаштво, заосталост и заглупљивање. Занимљива је изјава некадашњег председника Албаније Енвера Хоџе, седамдесетих година прошлог века – да је Албанија прва држава у свету, разуме се напредна, у којој је потпуно уништена свака религија.

Пре три године, приликом повратка веронауке у српске школе, могао се чути, између осталих и приговор да ће деца бити доведена у конфузију, јер ће на часовима веронауке учити нешто што је у потпуној супротности са оним што ће изучавати на часовима: физике, хемије и биологије. Овакав приговор је последица атеистичког система вредности, на овим просторима насилно наметан. Међутим, не само да не постоји суштинска супротност између религије и науке, већ се оне међусобно допуњују. Религија посматра догађаје у односу на њихов првобитни узорак, Бога, а наука у односу на секундарне узорке. Наведимо неки пример ради илустрације:

Ако религија каже, на пример, да је болест неког човека, рецимо оног код бање Витезде (Јеванђеље по Јовану 5,5 – 14), последица греха, а медицина каже да је ту била у питању каква тешка артериосклероза и опише нам цео ток и природно – физиолошке услове њене појаве, као и пијанчења и неуредан живот због кога је наступила, онда су та два извештаја различита, али не и противречна. Исто тако, ако Библија каже да су жива бића постала из воде и земље на заповест Божју, јер "Рече Бог да врве по води живе душе" (Постање 1,20), или "Рече Бог нека земља пусти из себе душе живе" (Постање 1,24), а наука се труди да нам опише баш сам хемијски процес и технички начин како се та Божја реч у мртвој материји остварила. Сваки од та два извештаја посматра исту чињеницу са различите тачке гледишта. И та два гледишта могу да чине савршену складну целину у објашњењу конкретне чињенице. Атеистичка пропаганда такође тврди да је наука најозбиљнији противник сваке религије, да је сваки научник, нарочито природњак, нерелигиозан и да према томе сваки човек има да бира између две супротности: или религија или наука. У деветнаестом веку Бихнер је тврдио: "Три природњака, три атеисте". Међутим, статистички је више пута констатовано и до очигледности доказано баш обротно: да су научници највишег

ранга, и то они из деветнаестог века од којих је атеизам очекивао најиздашнију помоћ, скоро без изузетака религиозни. Чињенично стање је ово: А. Ејмије се нарочито бавио испитивањем религиозног става појединих научника из деветнаестог века. Узео је у обзир само оне највише ауторитете у појединим научним областима. Набројао их је 150 из разних струка науке. Од тих 150 научника религијски став тринаесторице био је Ејмију непознат. Девет научника су били агностици. Од осталих 128 за атеизам се изјаснило само пет. Остали су били религиозни. Што се тиче религиозног убеђења научника двадесетог века, реч је о оним највишим који су и стварали науку, ситуација је чак и повољнија за религију. Уредник угледног париског листа "Фигаро", Роберт де Флер вршио је анкету међу члановима Француске академије наука, 1926. године. Од 88 одговора на питање о односу религије и науке ни један није био атеистичан.

Далеко од тога да побројимо све велике религиозне научнике разних земаља и разних времена, овде ћемо илустрације ради ипак споменути бар неке најистакнутије научнике прошлих периода, и то азбучним редом: Ампер, Аристотел, Архимед, Бојл, Ват, Волта, Галилеј, Декарт, Келвин, Кеплер, Коперник, Лајбниц, Менделејејев, Морзе, Медлер, Њутн, Ом, Парацелзус, Пупин, Паскал, Пастер, Питагора, Рентген, Тесла, Хипократ и многи други. У тим именима изражена је скоро цела наука. Кад бисмо из разних струка науке избацили њихова имена и проналаска, нестало би и саме класичне науке.

Дакле, као што се из изложеног види, наука није пут који човека води у атеизам, већ и наука и религија, по речима чувеног историчара религије Макса Планка, имају исту лозинку: "Напред ка Богу".

Међутим, има неких случајева где се на први поглед чини да заиста постоји супротност између религије и науке. То је питање заступљености вере и знања у области. Наиме атеисти најчешће истичу тврдњу да је религија слепа вера, а наука је знање и разум. Међутим, овакво нетачно постављање ствари је не само вештачко, него и крајње лукаво, свесно злонамерно смишљено, рачунајући на то да постоји у тој тези извесна мера тачности. Шта је тачно? Само то да се религијске истине усвајају вером, а до научних истина долазимо искуством и разумом, то јест експериментом и посматрањем, логиком и математиком. Но да ли је у науци све само знање а у религији све сама вера? Ево шта о односу знања и вере у науци каже чувени физичар Никола Тесла: Најчуднија је ствар, заблуда научног ума последњих година. Теорија релативитета, електрона, радиоактивности и друге теорије биле су разрађене и развијене до високог степена. Па ипак 90 одсто онога што се данас сматра научном истином није ништа друго до неостварен сан. Исто тако идеја атома део је маште и нема никакве везе са правом природом материје. Слично је и са теоријом о електрону, јер нико не зна шта је он у ствари. Као што у науци имамо истина нашем разуму јасне, и истина у које наш разум не може да продре, тако и у религији имамо једних и других истина. На пример, чињенице из историје религије су такође чињенице искуства. Разлика између њих и обичног научног искуства је само квантитативна а не и квалитативна. Наиме, да се вода састоји из водоника и кисеоника, да ће се претворити у пару кад се загреје преко 100 целзијусових степени, то је истина коју ја експериментом могу потврдити кад год

хоћу, ако за то имам потребне услове. А неки догађај из историје натприродног откривења ја не могу поновити кад ми је воља, него га, као и сваки други историјски догађај могу приметити, констатовати и запамтити. Али, кад се констатује стварност тога догађаја, на пример васкрсења Христовог, онда нико не може порећи да је то једна чињеница, један део свеопштег људског искуства, као и сваки историјски догађај. Они који су тај историјски догађај видели, могу рећи: ми то баш знамо, а не само верујемо. Код њих се знање и вера подударују. Ми пак, који тај историјски догађај нисмо видели, можемо рећи да тај догађај којему нисмо очевици, знамо, али "знамо" на основу извештаја оних који су били очевици. Осим овог искуства постоји и свакидашње религијско искуство оних који су у свом животу осетили врло живо и убедљиво прст Божји на себи, било у виду казне, било у виду изненадне помоћи Божје. Већина верника не уме наводити философске доказе за постојање Божје, али скоро сваки од њих може навести бар по један пример из свог искуства кад је осетио присуство Божје у свом животу. И то је за њих емпирички убедљив доказ за истинитост религије. Ваљда сви народи на свету имају много пословица у којима изражавају своје искуство о присуству Божјем у светским збивањима. "Бог је спор али достижан", то народ није рекао напамет, него поучен искуством. Други разлог, можда јачи, због кога се многим чини да су наука и религија две супротности, лежи у осећању које у нама изазивају религија и наука. Наиме техника и медицина као примењене науке, па и наука уопште, изазива код човека осећање велике човечије вредности, гордост, чак сујете. Пронашавши громобран, човек је постао господар муње и грома. И хумористи тога времена нису пропустили прилику да се цне испрсе пред Богом с пркосним речима: Шта нам сад можеш?! Саградивши Титаник, човек је не само дао гордо има том свом делу, него су избациване тад многе пркосне фразе на рачун Божји. Измисливши авион, човек је постао господар ваздуха, а изумом вештачких сателита крочио је на Месец. И ко да се не погорди пред таквим перспективама? Ко да не запева химну човеку и његовим алаткама са рефреном "То су наших руку дела!" Ко да се и даље клања пред невидљивим Богом. Пред таквим искушењима падају многе сујетне душе. А ко не болује мање или више од те болке: гордости и сујете? Чак и велики научни духови могу понекад да буди заслепљени зим искушењем. А противници религије праве од свега неку победу атеизма над религијом. У име науке!

Покрај свег искреног дивљења које заслужују научни успеси, ипак се често превиђају околности да су та достигнућа спрам бескрајности Божије нешто сасвим мало и не приметно. Истина је, стигли смо на Месец, врло је вероватно да ћемо ускоро и на Мрас. А на Плутон? А на неку планету из друге галаксије за коју нам је потребно неколико милиона година, да бисмо до ње стигли, путујући брзином светлости?! Вавилонска кула о којој говори Библија, једва да је била висока 100 метара, а тадашњи људи задивљени својим успехом уображавали су да је она висока до неба и да им више никакав Божји потоп не може наудити. Исти је случај и са достигнућима данашње технике. Ми се с оправданим разлогом дивимо вештачком сателиту. Али са исто толико разлога стрепимо да га у васиони не окрзне какав камичак – метеорит. И зар онда можемо мислити да један такав технички изум представља озбиљну конкуренцију Богу! Од свих вештачких васионских бродова Земља је неупоредиво већи и удобнији васионски брод, снабдевен комфором за безбројне милијарде живих бића. Али гордост и сујета су саставни део човекове огреховољене природе, па људи због ње често не виде очигледну истину. А понекад је чак свесно или несвесно жртвују слаткој илузији и варљивој титули човека – "Господара света". И ту титулу људи најчешће бране позивајући се на своје савремено доба, на 21 век. И на ту "аргументацију" се најчешће позивају они који имају најмање везе са науком, а позивање на "савреманост" постајало је још у доба потопа и праоца Ноја.

Тако, дакле, погрешно схваћена наука, уз људску гордост и сујету

може бити мотив за борбу против религије у име науке. Но, очигледно је да такви мотиви имају само субјективно значење, они не изражавају суштину науке нити објективно стање ствари и зато су неоправдани.

Према свему изложеном о односу религије и науке можемо рећи:

1. Огромна већина великих научника је религиозна.
2. Наука мије пут који човека води у атеизам него, напротив, помаже религиозно убеђење.
3. Између науке и религије постоје сличности и разлике, али те разлике нису противречности.

Према томе, илузорно је употребљавати науку као неког противника религије и борити се против религије у име науке.

Надежда Стојковић

ЈЕЗИК И ИДЕНТИТЕТ

У свом дефинисању координата савременог света, у делу Похвала теорији, Х.Г.Гадамер наглашава чињеницу да све мишљење потиче из језика, јер човек може да мисли само на неком језику. Све људско и разумевање су унапред обликовани лингвистичким начином представљања света. Ми смо условљени лингвистиком. Једна од основних карактеристика језика јесте његова колективна природа. Његова неиндивидуалност је разлог због кога, у ствари, говори језик а не човек. Суштину језика лежи у чињеници да он потиче из најдубљих структура несвесног. Зато, по Гадамеру, није случајно што је ковање појма језика релативно нови феномен. Он претпоставља језичку свест, по себи резултат рефлексације у којој се мисао рефлектовала из несвесног стања језика на свест о њеној неодвојивости од језика.

Способност говора је особина која дефинише човека. Језик садржи целокупност културе, он је колективно памћење заједничког историјског искуства. Култура је неодвојива од језика јер она кроз језик расте, богати се и наставља да живи. Луј Жан Калве сматра да промене у језику нису само лингвистички феномени већ често представљају поглавља у историји човечанства (Рат међу језицима). Људи су историјска бића, рођени у окружењу које је већ формирано небројивим наслагама значења и традиције. Дериде зато истиче да говорити једним језиком не значи просто извршавати одређене лингвистичке операције. Заједнички језик подразумева заједнички етос, културу, припадања (Космополитике). У својим етимологијама речи садрже седиментације историјског контекста. Знање историје као свеукупности прошлог постојања је предуслов разумевања свеукупности садашњег постојања, самосвести, како друштвене тако и личне. Ова два идентитета нису у хијерархијском односу већ су међусобно условљена, а језичка комуникација је медијум кроз који се идентитет остварује.

Теорије комуникације, језика и превођења данас су више него бројне. Џорџ Стајнер сматра да су комуникације и превођење два веома блиска аспекта језика. Сваки чин комуникације је толико комплексан да би се детаљно и комплетно истраживање семантичке структуре показало као бескрајно, као врста "тоталног читања". Према Стајнеру, фундаментални епистемолошки и лингвистички проблеми међујезичког превођења су фундаментални управо зато што постоје у сваком дискурсу унутар једног језика (After Babel, Aspects of Language and Translation). У расправи о "теорији превођења", он је близак Гадамеровим ставовима јер наглашава да се ради о историјско-психолошком моделу, делом дедуктивном, делом интуитивном, а тиче се самих језичких чинова. Неки најистакнутији аспекти савремене цивилизације односе се управо на језик и превођење. То су лингвистичка колонизација, незадрживо ширење употребе енглеског језика, лингвистички инжењеринг, трансмутација идентитета, нестанак аутентичних језика пред напретком модернизације, дијаспора, однос такозваних малих нација према гравитационој привлачности такозваних великих нација и њихових начина живота. У вези са овим су и крајње комплексна питања идеологије и моћи која се најсуптилније намећу управо кроз језик.

Самосвест се стиче кроз језик. Он је основни извор идентитета. Као највећи трезор све живе историје, језик је памћење, истовремено активни чинилац и константа једног народа. Због тога се сва богатства и финесе националног идентитета не могу изразити ни једним другим језиком осим националним.

Бројне савремене лингвистичке и друге теорије не дају никакву подршку идеји суштинске повезаности језика и идентитета. Осим тога, постоје концепти идентитета у којима се оспорава идеја јединственог, кохерентног субјекта и интерпретација идентитета којима доминира парадигма монистичке аутентичности. Међутим, кључна веза између језика и идентитета је то што језик омогућава стварање разумљиве слике о себи и стога разумевање себе. Национални језици се вреднују због аутентичног људског искуства које чувају и преносе.

Данас су национални језици суочени са ванредном опасношћу. Перцепција времена и простора је променљива а њихов значај релативизиран. Невиђени напредак и присуство телекомуникација, свих врста технологија, условили су нестанак чврстог, суштинског топоса. Корени и територијално припадање као суштинско егзистенцијално искуство и предуслови лингвистичких разлика постају фанатизми. У том контексту, напредовање енглеског језика је последица брисања националних граница кроз трговину и технологије. Ипак, очигледно је да постоји потреба за језиком који би био *lingua franca*, нека врста решења вавилонске пометње. Али какве су последице дискурса којима доминира само један језик? Енглески језик као званични језик глобализације, комуникација и технологија, угрожава "мале" језике у толикој мери да је ситуација заправо алармантана, "јер нестанак сваког појединог језика представља губитак једног јединственог инструмента људског интелекта и аутентичне културе једне заједнице. Губљење језика представља један аспект општијег текућег процеса редукције разноликости и сиромашења свеукупних богатстава човечанства, упоредив са губицима које свету природе наносе гашење безбројних зоолошких и ботаничких врста" (Ранко Бугарски, Лица језика). Језик у себи садржи све, тако и енглески носи у себи целокупну идеологију, начин живота, вредности своје културе, једном речју-идентитет. Проблем са енглеским зато није у самом језику, већ у културолошким конотацијама које се везују за њега. Нестанак језика, по свему досад расправљаном, једначи се са губитком аутентичног идентитета. Осим тога, енглески који се данас толико користи широм света је значајно поједностављена и осиромашена верзија тог језика. Сам енглески језик такође трпи деградацију.

Комуникација у најширем смислу и превођење су блиски облици интерпретације. То представља један од најважнијих недостатака

превођења. Интерпретација, по мишљењу Сузан Зонтаг, подразумева редукцију значења на језик разума, на оно што њиме може бити прихваћено (Susan Sontag, *Against Interpretation and Other Essays*). Иако би превођење требало да буде начин откривања значења, она је и акт агресије против многозначности живота. Превођење може бити редуковање непознатог и новог на оно што је препознатљиво. У Деридиној терминологији, превођење је чин насиља, одбијања да се упозна и разуме другачија култура у свој својој комплексности и идиосинкретичности.

Сва комуникација је могућа на основу имплицитног, заједничког начина постојања које подразумева разноврсно контекстуално знање најчешће несвесно. Самим својим постојањем човек поседује један несвестан али ефикасан "осећај" за свет који се никада не може до краја рационално објаснити. Адекватно превођење могуће је управо на основу инхерентног људског искуства.

Превођење је начин да се схвати и прихвати неспособност једног језика да изрази оригинално људско искуство које није формативни део његовог постања и постојања. Оно постаје начин обогаћивања културе коју језик конституише.

Превод је место где један језик може да осети своју коначност, чак своју неспособност, али и где се он отвара ка другачијем, новом искуству.

Џорџ Стајнер је разумео вавилонску клетву као метафору људске индивидуације. По њему, различити језици покрећу механизам сагледавања различитости. Кроз њих се реализује потреба за приватношћу и територијалношћу карактеристичном за наш идентитет. Сваки језик нуди сопствено читање живота. Сваки је чудесни доказ људске тежње ка слободи изражавања и самоостварења. Проклетство, међутим, лежи у чињеници да језик представља и отуђење одувек присутно међу људима, које непрестано ствара даља неразумевања. Могућност превазилажења такве судбине је у самом језику. Иако није једини, језик је основни систем комуникације. Он јесте комуникација. У језику можемо тражити и наћи реч која досеже до другог људског бића. Такође можемо да учимо друге, стране језике. Он омогућава да приђемо другим да бисмо се зближили и да кроз то искуство обогатимо себе. Истински превод тако има специфичну функцију, он чини да се оригинал и превод препознају као фрагменти људских потенцијала. Превод представља многозначно путовање кроз различите дискурзивне и недискурзивне домене, прелажење граница и ограда простора, времена, расе, културе, језика и историје. Он је непрестано преиспитивање значења устаљених схватања идентитета. У делу *Illuminations*, Волтер Бенџамин цитира Рудолфа Панвица који каже: "Наши преводиоци, чак и они најбољи, крећу од једне погрешне премисе. Они желе да претворе хинди, грчки, енглески, у немачки, уместо да немачки претворе у хинди, грчки, енглески. Наши преводиоци имају далеко веће поштовање за употребу сопственог језика него за дух страних дела".

Превођење, односно интерпретација стално је присутно у сваком чину комуникације. Већина проблема који отежавају потпуно преношење значења, било да су они психолошке, социјалне, културолошке, или неке друге природе, присутни су у превођењу. Због чињенице да људи имају не само различито, већ и супротно доживљавање живота, превођење је оптерећено свим, више него очигледним недостацима. Најбољи примери су идиосинкретичности једног језика, односно људског искуства које се не могу превести на други језик. У таквим случајевима потребна су исцрпна објашњења која би открила комплексност културе непознате култури циљног језика. Ипак, због наше онтолошке и природно заједничке људскости комуникација и превођење су могући. Превод је начин обогаћивања животног искуства, идентитета. Од превасходне важности је чињеница да не постоји исправна интерпретација живота. Другачијем мишљење је једнако вредно, само је перспектива другачија. Ова чињеница реализује се у превођењу.

Култура која је развила своје потенцијале је отворена култура, и само као таква је у стању да уђе у дијалог са другим културама преводећи на свој језик феномене непознате корпусу њеног

искуства. Свако друштво се састоји од одређених структура и механизма одговорних за одабир, трансформацију и прилагођавање концепта преузетих из других култура. На тај начин, једно друштво не постаје пука комбинација засебних елемената, већ одржава своју целовитост и индивидуалност и постаје препознатљиво по својој аутентичности. Друштво које не успе да прошири своје потенцијале, у контакту са другим културама бива или занемарено, или, да прошири своје потенцијале, у контакту са другим културама бива или занемарено, или, по Тојнбијевим речима, фосилизира у свом традиционалном, етничком облику.

Традиционалне културе су нужно биле репродуктивне да би опстале. Данас, оне морају бити продуктивне, способне да се развијају у новим правцима. Превођење помаже овај процес, јер омогућава истовремено богаћење и очување аутентичности. Оно представља, како би Хајдегер рекао, "нередукционистички" однос према постојању, односно зауставља редукционистички процес глобализације. Садашњост претпоставља специфичну претњу разноликости. Иако се никада пре није толико преводило, често смо суочени са преводом који не открива све рафинираности другачијег, већ их намерно скрива или занемарује. У расправи о мотивима за тако нешто, немогуће је заобићи питања моћи и доминације.

Језик је слика досегнућа самосвести индивидуе и друштва, слика цивилизације која истовремено себе назива глобалном и мултикултурном. Свест о језику, о себи, данас је посебно захтеван задатак. То, у најкраћем, значи не остати равнодушан, некритичан према комплексним, најчешће неошигледним феноменима садашњице, који уобличавају људску историју и свест.

Предраг Митровић

ОДГОВОРНОСТ И ПОРЕКЛО КОЛЕКТИВНЕ МОЋИ

У подсвести нашег друштва и данас прича се и размишља о правима и овлашћењима. Ови изрази представљају заоставшину централно – планске привреде и командитног управљања привредом, тј. организације засноване на командовању и надзору. У тим терминима и даље се осећа присуство власти, принуде, силе и страхопоштовања. Уместо да употребљавамо те изразе треба да разговарамо о одговорности и доприносу. Циљ треба да нам буде да људе учинимо одговорнијим. Уместо да зна каква права би требало да му припадају, сваки појединац у друштву првенствено би морао да зна за шта треба да је одговоран. Свако од нас треба да буде "онај који доприноси". Одговорност мора да буде принцип који обликује и организује друштво на прагу трећег миленијума.

У свом делу "Посткапиталистичко друштво", Питер Друкер тврди да се политичка и друштвена теорија, од Платона и Аристотела, усредсређује на власт. Посткапиталистичко друштво, друштво знања, захтева "организацију" – засновану на одговорности. За разлику од друштва, грађанске заједнице или породице – тих традиционалних социјалних група – "организација" по Друкеру, је група људи састављена од специјалиста који раде заједно на неком заједничком послу, задатку и није заснована на психолошкој природи људи, ни на биолошкој неопходности. Организација је увек специјализована. Дефинисана је задатком, послом и делотворна је само ако се усредсређује на један задатак, на један посао.

"Симфонијски оркестар се не труди да лечи болесне; он изводи музику. Болница се стара о болеснима; али и не покушава да свира Бетовена. Школа је концентрисана на наставу и учење, бизнис на производњу и продају робе; црква на преобраћање грешника и спасавање душа; судови на решавање сукоба и неспоразума; војска на ратовање; друштво кардиолога на истраживање и превенцију поремећаја срца и болести крвотока. Друштво, грађанска заједница, породица – сви они постоје; организација рада. Да би били у стању да практично функционишу, организација и сваки појединац морају да верују да је њихов властити специјализован задатак најзначајнији задатак у друштву. Болницама ништа не сме бити важније од лечења болесних. раднички синдикат мора да верује да ништа није важно осим права радног човека. Цркве морају да верују да ништа није важно осим вере. Школе морају да верују да је образовање једино апсолутно добро."

По Друкеру, све ове организације морају да су самосталне, собом дефинисане. Колективно посматрано, оне обављају задатке друштва. Организације морају да преузму одговорност и за границу своје моћи, тј. за тачку у којој спровођење њихове функције престаје да буде легитимно.

Bromley D. V. констатује да за разлику од институција појам организације знатно ужи. "Организација је укупност друштвено опредељених индивидуа које уједињава заједнички циљ (јавни или тајни). Наиме, појединци на бази идентификационог заједничког циља формирају организацију чију основу представља институт, односно као скуп правила, он дефинише односе између људи као и односе према окружењу". Зато, уколико институције представљају правила игре, организације су сама игра.

Полазећи од циљне функције организација која може бити предузеће, политичка партија, школа итд., усвајаће знања и искуства, чиме ће неизоставно учврстити своју позицију у контексту оскудних ресурса и конкуренције. Тако на пример, уколико организација спозна да највећу стопу повраћаја уложених средстава обезбеђује раст продуктивности, она ће инвестирати у она знања и истраживања која омогућавају остваривање таквог циља.

Организације могу да начине штету себи и друштву само ако кроче у задатак који су изван њихове специјализоване компетенције, њихових специјализованих вредности, њихових специјализованих функција. Предузеће ако не искаже профил, макар једнак свом утрошку капитала, друштвено је неодговоран. Оно траћи друштвене ресурсе.

Међутим, свакако, ништа није толико штетно за једну организацију колико настојање да дође до политичке моћи, власти.

Полазећи од ових чињеница, поставља се питање има ли одговорности у нашем друштву. Аналого свему до сада изнетом, може се изрећи јасан, категорички суд: педесет година социјалистичке изградње, одсуство истинске слободе, одсуство стваралачких вредности личности, деградација морала, разотуђење и бежање од Цркве, губитак идентитета појединаца личности, деградација морала, разотуђење и бежање од Цркве, губитак идентитета појединаца и друштва као целине, довели су до стварања погодног тла за настајање или "увоз" деструктивних елемената. Тај временски геп неодговорности и "неполагања рачуна никоме" дубоко је продрео у менталитет нашег друштва, доводећи до тога да уистину симфонијски оркестри лече болесне, а болнице свирају "Оду радости". Школа је сконцентрисана на преобраћење грешника и спасавање душа, а Црква као последње уточиште болесним и немоћним и као место "покајања" ратних профитера, лопова и других квазиверника, за које овоземаљски закони не важе и у случају да Бога можда и стварно има, део свог крвавог колача поклањају Цркви, купујући највећу свећу и дајући донације и прилоге. судови и судије профитирају, кардиолози препродају робу, док једино војска врши свој посао – стално ратује.

Заиста, у самој природи сваког појединца на овим просторима, у последње време бива приметна назови "способност" да се исти усуђује да обавља чак и оне послове који са његовом професијом, нивоом образовања, угледом у друштву па чак и физичким способностима, немају никакве везе. Свако од нас "разуме се" у послове од економије и политике до састваљања и тактике националног фудбалског тима. У предузећима структура запослених најчешће не одговара кадровским захтевима радних места.

Све ове аномалије у нашем друштву произилазе из постојања и егзистирање сурове власти, моћи и привилегија. Како смо у малопређашњем одељку – Алтернатива привредносистемска решења и валоризација технолошког процеса, иновација и знања, констатовали, посредник власти је елита. Управо она врши "одабир" кадрова, а "проверене кадрове" поставља на сва места и све тачке (укључујући и радна места за које ти "кадрови" нису оспособљени), како би што успешније имала увид и контролу у сва догађања и све процесе у друштву. Чалнови елите мењају места и прелазе са једне функције на другу, али све време остају у уском кругу "позваних и проверених кадрова на којима почива судбину заједнице". У демонологији двадесетог века, једна популарна фигура је подмукли директор који смера да се домогне моћи. Али један успешан директор се никада није интересовао за власт; успешне директоре занимали су производи, тржишта, приходи". Хајек у свом делу "Пут и ропство" у поглављу "Зашто најгори долазе наврх" прецизно дефинише суштину неодговорности и заобилажења ризика, састав "елите" и њен "избор кадрова", што за последицу, по њему, има деградацију морала и још један од узрока "бежања" интелектуалаца и научника из колективистичког и тоталитаристичког система.

Најгоре особине тоталитарног система нису случајни нуспроизводи, већ феномени које тоталитаристички системи производе пре или касније.

Од почетка изградње социјализма, било у бившем СССР – у или у свим другим, сада већ, постсоцијалистичким земљама Европе, била је присутна латентна оцена да у систему "нешто не функционише". Требало је од почетка "нешто" мењати. То "нешто" пратиће сва

социјалистичка друштва Европе све до њиховог краха деведесетих година.

"У једној усменој презентацији пољски економиста Брус, рекао је да би се могла саставити читава гробља започетих, а неуспешно докрајчених привредних реформи. Узрок свега је тај што су привредни системи које је изграђивала социјалистичка друштва били резистентни на реформе и како Маџар каже, на махове су деловали као уклети."

Полазећи од чињенице да је у СССР, као првој социјалистичкој држави у свету, социјализам заживео на теоретским основама рада Маркса и Енгелса, настали проблеми јављали су се као "нешто ново". Лењин као носилац изграђеног тог система, брзо је увидео недостатке и покушао је да спроведе "нове идеје" преко НЕП – а, у дело. Међутим дошло је до познатих "скретања" и фракција. Потреба проналажења доследног, јаког, чврстог и непоколебљивог "вође" тј. оног који је способан да "проблем" реши недвосмислено је захтевала тип странке организоване на војнички начин. Наиме, вођа захтева дисциплину и сарадњу. Изглед да се целом народу наметне тоталитарни режим зависе управо од вође који прво око себе окупља групу спремну да се добровољно пореди тој тоталитарној дисциплини, коју они потом треба да наметну осталима силом. И тако временом, од узвишених идеала "слобода", "једнакост", "братство" (на чијем је пропагирању вођа био најгласнији, најдоследнији, најбољи, због чега је и био изабран за вођу), постаде тиранија, суд, казна. "Има три разлога зашто тако бројна и јака група са приближно хомогеним погледима може да се створи не од најбољих, него од најгорих елемената било ког друштва:

- прво, што су виши интелигенција и образовање појединаца, то су њихови погледи и укуси више диференцирани и мања је вероватноћа да ће се сложити са одређеном хијерахијом вредности. Ако желимо да нађемо висок степен униформности и сличности погледа, морамо да се спустимо од регија нижих моралних и интелектуалних стандарда, где преовладавају примитивнији инстинкти и укуси. То не значи да већина људи ниске моралне стандарде; то само значи да највећа група људи чије су вредности врло сличне и јесу људи са ниским (неизграђеним или променљивим моралним – додао МП) стандардима. То је најмањи заједнички именилац који уједињује највећи број људи. Ако је потребна бројна и довољно јака група да свимаосталима наметне своја гледишта о верностима живота, то никада неће бити они са високо диференцираним и развијеним укусима – него они који чине "масу", они који су у стању да својом бројношћу дају тежину властитим идеалима.

- друго, диктатор ће морати да обезбеди подршку свих послушних и лаковерних који немају сопствена јака убеђења, него су спремни да прихвате готов систем вредности, само ако им се довољно гласно и често туви у главу. Биће то они чије се магловите и непотпуне формиране идеје лако колебају, а страсти и емоције лако побуђују и који ће тако ојачати редове тоталитарне странке.

- треће, диктатор кохерентно и хомогено тело следбеника врло лако претвара у групу преко контраста "ми" – "они". Изгледа да је закон људске природе да људи лакше пристају на негативан програм, на мржњу према евентуалном непријатељу, на завист према имућнима, него на било који позитивни задатак".

Потреба за опште прихваћеним системом циљева групе и свеопште жеље да се групи да максимум моћи за постизање "циљева" су две основне особине колективистичког система из кога израста накарadni морални и целокупни систем вредности. Припадност групи изгледа да ослобађа људи многих моралних ограничења. Како су за либералну традицију моћ и власт највеће (врховно) зло, за колективисте оне су саме по себи циљ.

Закључак може да се изведе: моћ, власт, привилегије увек морају бити уравнотежени одговорношћу, иначе прелазе у тиранију. Ако нема одговорности (а нема је у нашем друштву) власт увек запада у дегенерацију (не)функционисања.

Проблеми развоја и улоге науке у привреди и друштву јесу последице дугог застоја критичке беспопштности, посртања у развоју аутентичне теоријске мисли, идејне огрезлости у рутинерству и прагматизму и менталне самоуверености и заљубљеност у себе. То је, поред осталог, довело до деформације научно – истраживачког рада и дегенерације науке, која се волунтаристички прилагођава захтевима политичких центара. Стога данас плаћамо данак за импровизаторство, за имитаторство, за неинвентивност.

Светислав Алексин Павићевић

ЂОРЂЕ ВАСИЋ – ВАЂО

Да смо се срели у његовом атељеу у метрополи, а не у Лесковцу, провинцијалноме граду сиромашнога, опскурнога радног простора – нашао би по његовом лику онај ореол необичности, надреалности. Тако би му добро пристајао, и тако би га лепо носио. Ето, на примеру Васића, разрешава се феномен границе између лика провинције и лика метрополе – истога Лесковчанина: граница је стваралачка способност, граница да успех оствари, и дело које то постиже. Тим путем, обичан лик грађанина провинције, постаје свети лик неба метрополе, звезда која сјаји, и не помишља да га тражиш у провинцији – а он управо тамо ниче, расте и стасава. Само што сви не остају тамо – пређу неки ту стазу границе, а неки остану – преселе на небо метрополе, чинећи јој славу и част. А неки остану у провинцији – и угасе се или бивају угашени.

Слике му настају у циклусима, по извесној периодичној правилности. Период рутинског рада за тржиште, у чему такође задржава висок ниво професионалне образованости и знања. Поседује и изврсну скулптурску вештину и културу: изузетно владање пропорцијама људског тела и тајнама његова обликовања, без чега, на крају крајева кипар ипак не бива, за шта постоји неколико изванредних примерака у његовом атељеу.

Порив настаје, вероватно, као реакција на ефемерно којем је подвргнут, да би се нагомилана снага као бунт испољила прописаним периодом времена, после којег букне као гејзер, побегне и сам себи са ланца, преда се експресивној интерпретацији, у којој се само неслучајно испољава тема као коначан облик замишљенога новог облика, којим пробија реалну збиљу, прелази у домен трансценденције и обликује слику као метафизичко значење знака и надреалне збиље, у којој је стога, и затворен читав набој снаге, симбола – преливених мирним покровом усклађене, умирене гаме боје...

Мало по мало, па изненади нечим новим. То је, обично, као у случају неких акварела, колоније Грачаница, награђену радова на Октобарском салону Лесковца. Што чини пробој кроз љуштuru предметног, збиљског, које, додуше, остаје на слици присутно, али само као љуштuru лутке из које је изишла гусеница. Ликовним се извлачи, излази над предметним у свет слике, ликовности, сублимисаног у ново значење склопљене збиље предметног значења, које носи боја, али и само тон, сублимација бојомзгушњавања која садржи клицу, заматак. То ликовно – излива се из предметног као ново значење, нови звук, тон, сазвучје –

надреалног ли, предметног ли, метафизичког ли.

Онда тече нормалан ток рада – па опет бљесак, продор кроз предмет новог смисла до ликовног. Чини се, у том се назире извесна закономерност, временом ремисије реалног су све мање а продори надреалног ка трансцедентном, све чешћи, као да се сублимишу у збиљу надвременог, вечног, трансцедентног звучења смисла као коначнога решења – узашћење реалне збиље до надреалне, трансцеденте. А то може постићи, каткад песник речи ли, боје ли.

... Што се сликарског укупног опуса Васићевог тиче, егзалтирано сам узвикнуо: Стари, ти си најгори и најбољи сликар савремене србијанске ликовне уметности! Први део мишљења односи се на масовну продукцију за тржиште. И сликар је свестан – претежно ниског уметничког нивоа / захваљујући наручиоцима /, и храбар да то призна. Други део мишљења је и основни – односи се на озбиљан део Васићевог опуса – кад ради озбиљно, по инспирацији – за квалитет, као "Циклус са колоније Грачаница", изложба сивих акварела, изложба косовских тема.

Са нивоа тржишне, масовне продукције, у свести овога ствараоца догоди се нагли бљесак, експлозија – инспирација теме и дела, неслућених уметничких домета.

Милош Црњански

БРАНА МИТРОВИЋ

Неоспорна чињеница да у провинцији имамо много часописа.

Литература се распарчала и провинцијализирала. Стоји и то да у провинцији имамо много "писаца". Ко све није "песник" и "књижевник" код нас по паланкама.

Ретко се, у томе, нађе ма шта утешно. По најбоља је та детињаста игра уређивања литерарних ревија, тог окупљања песника, тог издавања књига још у Босни, где је најозбиљнија и у Црној Гори где је, кад се одбију неколико марксистичких дрекаваца, најсимпатичнија.

У Сарајеву и часописи, и књижевни рад уопште, носи обележје озбиљнијег потхвата, а на Цетињу, у Подгорици и Никшићу, међу најмлађим писцима има неколико младих људи које не само што нису без талената, него имају и искрену жељу рашчишћавања наших, ни мало ружичастих, књижевних прилика.

Ипак, овај млади писац и његова прва, мала збирка, заслужују исто тако пажњу, јер је литерарна вредност ове мале збирке реална. Родом из Прокупља, син занатлије, са утисцима из ратова и тешких дана после рата, новинар у индустријском Лековцу, г. Брана Митровић, самим својим животом стекао је, нема сумње, оштро око опажача. Литерарна атмосфера у знаку социјалне књижевности може с правом да му годи. Само што, у исто време, на почетку свога рада, овај млади писац показује у својим причама и много лирског, поетичног у својој прози која није тенденциона ни суха. Овај млади писац, као мало ко после Б. Станковића и Сремца, полази у своју литерарну каријеру са нечим дубљим од обичног

фотографисања оних крајева, и књижевних репортажа. Нешто истинско и меко, има на себи његова проза, печат свога завичаја и те кратке приче о Панету божјаку, баба Станки коју цела варош неправедно прогања, или она сјајно дата о Динчи, пекару који у свом пијанству додирује главом највише добро, све су то књижевни покушаји који су далеко изнад данас у нас уобичајних фељтона.

Име г. Бране Митровића први пут се јавља на нашем књижевном хоризонту, у редовима наших почетника, али његова мала збирка прича, бар се нама тако чини, од почетка значи пун литераран успех, и боља је, дубље вредности, од свих других које је наш лист имао да прикаже у последње време.

Нама се чини да Дубочица, у овоме младом писцу добила талентованог приповедача који већ првом својом збирком даје књижевни рад заслужан да се примети и ван уских граница једног провинцијалног листа.

Драгоцено подсећање

ЦРЊАНСКИ О ЛЕСКОВАЧКОМ ПИСЦУ БРАНИ МИТРОВИЋУ

Мало је познато, заправо посве заборављено, да је велики писац Милош Црњански, у своје време, у својству уредника "Идеја", штампао поздравну добродошлицу једном "провинцијском" писцу из Лесковца, г. Брани Митровићу. Црњански, сурови критичар меланхоличног осмеха и лирске драматике, баш са симпатијама поздравља нови прозни глас с Југа, уздижући младог писца као мало кога после Боре Станковића и Сремца. Црњански, као што се види из управо учитаног текста у "Легату", наглашава да г. Митровић "истински и меко" прича о тужним судбинама драгих, дивних људи свога завичаја; додуше, као о књижевним покушајима "далеко изнад данас у нас уобичајних фељтона".

Књижевни летописци завичајног поднебља Лесковца не би смели испуштати из вида овај драгоцени прилог аутора "Сеобе" и "Дневника о Чарнојевићу", поготово што их, таквих прилога, баш нема у књижевној историји овог краја Србије; а и због Бране Митровића, кога заслужено памтимо по Речнику лесковачког говора, као посебном облику јужноморавског наречја.

"Легат" захваљује господину професору, др Вјечеславу Нешићу, на скренутој пажњи у вези са овим прилогом, први пут штампаном под насловом "БРАНА МИТРОВИЋ- један нови таленат наше књижевности", у часопису "Идеје", Београд, 13.IV1935, број 22, стр. 6, ћирилицом и са потписом М. Цр. Текст преузимамо из Дела Милоша Црњанског, том десети, књига 21, у издању Задужбине

Милоша Црњанског и Нашег дома – Editions l' age d/homme,
Lausanne, Есеји и чланци I, Књижевност – Уметност, Београд, 1999.

Саша Хаџи Танчић

Учесници научне конференције Културно – историјска баштина југа Србије, одржане у Лесковцу и на Власини 8 – 10. децембра 2004. године, отворили су и настојали да научно промисле многа важна питања друштвеног живота, о којима доносе следећу

ДЕКЛАРАЦИЈУ

Југ Србије, подручје с променљивим историјским границама, данас је простор од Ниша до границе с Македонијом и од границе с Бугарском до границе с Албанијом, са још отвореним питањем Косова и Метохије, питањем дугог трајања и велике неизвесности. Овај простор данас је у етничком, привредном, културном и сваком другом превирању и општој депресији. Југ Србије драматично заостаје за другим крајевима наше земље, а та се разлика из дана у дан продубљује.

Ова подручја (посебно општине Бабушница, Трговиште, Медвеђа, Куршумлија, Блаце, Црна Трава...) у последњих педесет година не само што губи становништво него и трпи последице нове државно правне ситуације, постајући подручје с граничним обележјима. Иако је овај процес очигледан, изостаје њему примерена државна стратегија. Разуме се, ово подручје део је шире европске регије, која се све чешће назива југоисточном Европом и западним Балканом. Уздајући се у властите снаге и могућности а негујући наду у шире европске интеграције, упозоравамо државне органе на то да су и они дужни дати допринос како би се друштвене прилике побољшале. Најпре их треба побољшати у привреди, активирањем свих могућих капиталних и малих улагања у експлатацију расположивих природних богатстава, развој индустрије и саобраћаја, како би се зауставило пражњење овог простора и побољшао драматично лош наталитет. Без тога није могуће отклонити неподношљиво сиромаштво већине становништва нити ублажити опште незадовољство, које је оквир за исказивање свих радикализма, прихватање покрета и идеја које пре могу да ово стање учине горим и безнаднијим него помоћи изласку из кризе. Институције културе су урушене, културно и градителско наслеђе је делимично упропашћено. Без обзира на то што универзитетско образовање има вишедеценијску традицију, универзитет није, у неопходној мери, покретач и носилац нових стваралачких идеја и иницијатива на свим пољима јавног живота. Влада стихијска равнодушност. На сваком кораку чују се речи немоћи и безнађа. Створено је уверење да је југ Србије скрајнут и запостављен, па се код становништва родио осећај запостављености, мада је у најновијем кризном раздобљу сведочило о своме непомућеном родољубљу. С носталгијом се присећамо појединаца с ових простора који били су носиоци привредног развоја и модернизације југа Србије, целе наше државе, па и њене престонице. Потребно је сабрати све интелектуалне и стваралачке снаге и подржати институције дугог трајања.

На скупу је било и упозорења која се тичу књижевне и језичке запостављености овог простора, оданог државној и народној интеграцији, а прикраћеног у самоисказивању онога што су његове специфичности, без обзира на то што је тај језик естетски ваљано коришћен у великим делима српске књижевности.

Сматрамо да је потребан посебан државни план за југ Србије, који би на свеобухватан и меродаван начин започео хитно решавање свега онога што се не сме одгађати.

С правом се очекује да се држава одужи овом крају и људима, да им прошлост не буде већа и светлија од будућности.

**На Власини,
10. децембар 2004. године**

УЗ ДЕКЛАРАЦИЈУ

У организацији Народног музеја у Лесковцу и Института за савремену историју у Београду, од 08. до 10 – децембра прошле године, одржана је, првог дана у Лесковцу, потом на Власинском језеру, Научна конференција "Културно – историјска баштина југа Србије". По 10. пут заправо, будући да њен организатор, Народни музеј у Лесковцу, то чини поводом годишњице оснивања ове научне и културне институције сваке године 10. марта, када објављује Лесковачки зборник са излагањима са скупа. После поздравне речи актуелног председника Општине, Гојка Величковића, учесницима и гостима обратили су се проф. др Миле Савић, заменик министра науке и заштите животне средине, потом Миладин Лукић, помоћник министра културе и медија, и др Момчило Павловић, директор Института за савремену историју. Уводном беседом "Колонијална Србија" обратио се такође академик, књижевник Драгослав Михаиловић. Трећег дана рада Конференције усвојена је Декларација, коју доносимо у целости, а међу њеним потписницима су академик Драгослав Михаиловић, књижевници др Милисав Савић, Саша Хаџи Танчић и Милош Петровић, антрополог Бојан Јовановић, историчари др Момчило Павловић, др Живан Стојковић и Хранислав Ракић, затим историчари уметности, лекари, друштвени и јавни радници са југа Србије, као и помоћник министра културе и медија, књижевник Иван Ивановић, један од иницијатора за настанак Декларације.

РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ У ЛЕСКОВЦУ Из ране историје српских позоришта

**Фрагмент:
ПРВИ ПУТНИЦИ У ОСЛОБОЂЕНОМ ГРАДУ, 1878.**

"...кренусмо за Лесковац. Већ се хватао сумрак. Пут иде више улево на југоисток. Месец беше млад, на једно два три копља уздигнут над хоризонтом. Од запада се наоблачило. Кад дођосмо пред сам Лесковац, поче тија киша падати. Наиђосмо већ и у лесковачке сокаке. Идосмо најпре доста по мраку где и како – не знам, док се указаше по сокацима запаљени фењери. То је чаршија, и види се да је цивилизација у осветљењу продрла и овде, јер за време турског вароши и сокаци нису осветљавани. Како сунце зађе, дућани се затварају, свак се у своју кућу затвори и нико без велике нужде не излази до зоре. У кафане, којих за време турско мало је и било, није се ишло. Скупове јавне Турци, нису давали христијанима. Сад, пак, при добро осветљеним кафанама и споља и изнутра, видесмо доста света где седи напољу за столом и пијуцка. Шта? Цивилизација опет напредује: не добро вино са лесковачких брда, него Вајфертово пиво, које се чак из Београда доноси. За столовима беше доста и госпоја, жена наших чиновника, што је за Лесковчане одвећ зазорно. Према светлости од фењера загледа у часовник и видех да је 6 сахати. Дакле од Ниша до Лесковца путовасмо пет сахати у касу, рачунајући одмор у Печењевцу, који је трајао за једно по сахата. Путујући до Лесковца... једно што путовасмо у затвореним колима, а друго: што од густог по друму алеја не могах много шта видети, више сам времена да мислим и сећам се имао..."

(С.Л.Поповић, Путовање по новој Србији, 1878)

**Феликс Каниц
ЛЕСКОВАЦ ИЗ ГОДИНЕ 1896.**

"Општинска управа Лесковца, који је 1896. у 2551 кући имао преко 12800 душа, организована је по српском узору. Као и остали градови присаједињени 1878, он ужива пуну аутономију. "Општински суд" има 1 председника, 3 кмета, 16 одбора, 8 породника, 1 рачуновођу, 1 деловођу, неколико писара и дневничара. Службу сигурности врше један полицијски чиновник са 4 помоћника, 12 пандура и 18 ноћних стражара. Ватрогасна служба стоји под посебним командантом. О здрављу се брину 2 лекара, 1 бабица и 3 апотеке. Главни општински приходи су доходарина од кућа, дућана, занатских радњи, гостионица, вашара, вага итд. Године 1889. они су са износом од 60.000 динара били у равнотежи са расходима; готовинска резерва је износила 20.000 динара. Градска штедионица, која је 1895. дала у промет већ 10,8 милиона динара уз 10% камате, олакшава притисак зеленаша, од који се зајам може добити само уз знатно вишу камату. Много је већ учињено за регулацију и улепшавање улица и тргова, при чему треба на нарочито истаћи калдрмисање и улично осветљење; већ данас се изглед овог града, који је још пре две деценије био упола азијатски, знатно приближио западним стандардима. Велик удео у овом брзом препороду имају официри и чиновници које је српска влада послала овамо на службу."

Фрагмент:
СЕЋАЊЕ ГЛУМИЦЕ МИЦЕ ПАВКОВИЋ, 1889. ГОДИНА

"Играли сте разне улоге?

- Ту су навике, разуме се, док сам била млада. Играла сам у "Звонару Богородичине цркве", у "Чикиној кући", Неру у "Подвали", Мару у "Два цванцика", у "Робијашевој кћери". Играла сам са незаборавним Тошом Јовановићем у "Ђурђу Бранковићу". Тоша је ишао с нама и у Лесковац. Ондашњи Лесковчани нису хтели да гледају "пеливане" без поздрава од стране среског начелника.

- Како без позива?

- То је било још 1889. године.

Озеленео мај, па и глумци као некада хајдуци, радују се што се гора озелени листом. У том одушевљењу решисмо се да из Ниша идемо у Лесковац на један низ представа. Одредили смо двадесет. Истина, ми нисмо били први "пеливани" који су се појавили у Лесковцу, јер је пре нас "извео" једну сезону Гавра Милорадовић са својом дружином. Како је прошао весели Гаврило не могу вам рећи, само знам да смо прво вече играли у башти код "Српске круне" и да смо изводили своје "мајсторије" више пред пуним месецом, сјајним звездама и осталим небеским телима него пред лесковачком публиком. Лепо је то кад вас неко гледа, само не ваља кад оно има бесплатну улазницу. Сутрадан ситни изгледи опет, а увече иста публика: месец, мало покривен / или заогрнут / облацима, звезде, и, као што рекох, остала небеска тела. Тако је потрајало три дана док се не умилостиви срески начелник, па седе за свој сто и поче позивом да зове разне чорбације и сахибије на представу. Четврто вече пуно публике, а на небу облацине али кише нема. Пето вече још пуније.

Башта код "Српске круне", која је у исто време служила и за испрезање сељачких волујских кола, за време пазарних дана добила је сасвим свечан изглед. Увече се запали луч на све четири стране, па публика има и позориште и "луминацију".

У тој башти играо је Тоша Ђурђа Бранковића. Лесковчани су имали шта да виде и морали су благосиљати свог среског начелника који их је на тако лепе ствари звао позивом. И, заиста, Лесковчани су били најзад одушевљени и приредили нам пред полазак чак и сјајан букет."

Фрагмент:
**Радоје Домановић: Дечје игре у нашој гимназији,
ПРОФЕСОР У ЛЕСКОВЦУ, школске 1897/98.**

"Врло се често, нажалост, тражи у школи само маса најразноврснијих знања, и жели се да се оно у што већој мери нагомила у детињем мозгу, а врло се мало и чак нимало не пази на здравље и телесно васпитање ученика. Понекад се иде чак тако далеко да се деци, коју сама природа гони на кретање и игру, приписује у погрешку играње, па их често наставници прекоравају тиме, кад не знају лекцију.

Хтели не хтели, ученици морају угушивати своју природу и склањати се од наставника кад желе да се поиграју; али како се такве прилике ређе указују радних школских дана, то природа дечје живости избија у другим облицима, као што су нереди у разреду, непажња на часу, расејаност при учењу и одговорима, после чега неминовно следује казна школска или родитељска, који децу приморавају да седе цео дан у соби и уче док поправе слабу оцену – дакле, мање више, све у затвореном простору, све седење а никако кретање."

Дечју игру не може ништа заменити, сматра Домановић и наставља: "Нису оне нам наметнуте деци, већ су никле у кругу њиховом, њих су створиле душевне и телесне потребе дечије природе, а примајући у себе искуство многих векова, појављивале су се у све лепшим, бољим и савршенијим облицима, служећи све боље и боље свом циљу. Није ни чудо што у њима обилује она силна разноврсност треперећи у свима могућим нијансама животних боја. У њима се у минијатури јасно огледа сва борба живота и час јаче, час слабије указују јасне слике или контуре народне будућности. У њима догађаји јуре муњевитом брзином један за другим исто онако као мисли и жеље дечје... Ту машта дечја узима потпуну слободу, ту дух дечји добија своју храну, а тело следи брзину мисли те се готово истом брзином креће – дакле, задовољена је и једна и друга страна, јер и игре дечије саме су никле из природе дечијих потреба.

Ту дете, ступајући први пут у друштво, осети да се његова воља мора приклонити општим наредбама; ту први пут осети шта значи не радити само за се, већ и за друге, ту се први пут почиње сузбијати егоизам, који је често својство природе; ту дете први пут види како од његовог рада може и други имати штете или користи, па чак осети оштре прекоре за рђав или похвалу за добар рад; ту први пут често почиње угушивати своје рђаве ћуди... Ту дете осети први пут срамоту или понижење кад га искључе из игре "јер квари игру".

КАФАНА КОД "ОРАЧА", ЛЕСКОВАЦ, 1897.

"Кафана код "Орача" је обична кафана у нашем месту, где обично отседају сељаци кад долазе у град. Дрвени столови без чаршава, велике незграпне столице око њих; у средини механе велика плехана пећ; око које зими седе сељаци, греју се, пуше, пљуцкају и пију ракију; сву под зиду повешане некакве објаве и општинске наредбе; под је од цигле, прозоре упљувале муве. По простору је велика, и пун је само суботом, кад је пазарни дан, а иначе по троје четворо преко дана седи за чокањем коме, и зеве ревносно, а понеки једу у подне купус или паприкаш, мљеска устима тако, да се разлеже по целој кафани. Ништа, дакле, не би била важна ова механа, да нисам приметио на вратима што стоје лево од канцеларије, кредом написано, мало накриво и ружним рукописом: "Занатлиска читаоница". Испод тога стоји: "Који није члан забрањено не улази без дозволе", а испод тога пише другим рукописом: "Јанча Д. из Златокоп остаде од суботе 5 грошаи 30 пара"."

ЛЕСКОВАЦ, ЗАНАТЛИСКА ЧИТАОНИЦА, 1897.

"Унутра, у читаоници, није било намештено боље него у механи. На среди је велики сто и око њега неколико столица; уза зид стоји дрвена полица, и у њој неколико књига и листова, које је давно попала прашина; уз књиге у једном крају полице, стоје два шпила карата и таблице за бележење. Читаоница има око двадесет чланова, махом свих знатлија. Претседник читаонице је неки Стева берберин, а благајник и нека врста књижничара Лаза обућар. Радним даном слабије долазе, а празником готово редовно. Данас је празник и ето их на окупу. Хладан фебруарски дан, те су сто примакли ближе пећи. Стева претседник сео уз пећ, те разгрће жар да пече месо за доручак. Лаза час чита новине, час гледа како она двојица играју карте...

Месо у пећи цврчи, почиње мирисати. Стева га преврну, олиза прсте и рече: "Ох, ал' је мераклиско испечено."

- Ух, шта је жандара, веру им њину! – говори Јова и баца карту.

- Што ми пљуска вода на уста за месо – каже Васа па погледа на Стеву.

- Видиш, свиње поскупеле – рече Лаза, прекинув читање.

- Дај, механџија, малко хлеба – иште претседник.

- "Калино џубе зелено" – пева опет Јова играјући карте.

Тако су се отприлике проводили дани у читаоници мирно и тихо. И ко би се још надао да ће то друштво основати позориште, али ваљда је само провиђење тако хтело."

ОБЈАВА О РАДУ ПОЗОРИШТА "ЈУГ – БОГДАН" И ТРАЖЕЊЕ ПОДРШКЕ ОД ГРАЂАНА

"Чланови Л... чке Читаонице одлучили су да се стварањем истих образује грађанско позориште под управитељством г. Ј. Ивића бив. овд. писара, а под сталним редитељством публици добро познатог, извезбаног глумца г. Гаврила Михајловића, а уз суделовање чланова читаонице; а приход од истог ставаља се на руковање у равни поменуте читаонице за набавку новина и књига, а нарочито ашљивих претстава за нашу публику, као и патриотских комада. Јављамо ово поштованом грађанству и молимо да нас обилато помогне, како бисе ова племенита установа на дику нашег места могла одржати.

Прва претстава ће се давати код "ОРАЧА" за коју ће грађанство добити за сада аутографисане плакате са именима лица, а доцније ће се и штампати у овд. штампарији.

Позориште ће се звати "Грађанско позориште ЈУГ – БОГДАН"

Управа

Испод тога је додао:

"Како оскудевамо у глумцима, то ко жели нека се обрати управи ради пробе и пријема са добром наградом, а може преко дан радити и своје послове.

Горња управа"

Фрагмент: "И ПОСТАДЕ ПОЗОРИШТЕ"

И постаде позориште. Кавана код "ОРАЧА" постаде славна и чувена, а улица у којој је она живља него обично. Сваки из радозналости прође туда, и тек завири у механу да види шта се тамо чини. У самој ствари у механи бејаше као и обично; а за прво време припреме су вршене у читаоници. Управитељ прави од хартије калпаке, Јова молер засукао рукаве у једном ћоку, па молује шуму на неким даскама обложеним хартијом; Прока кројач у другом крају шије одежду за светог Саву од неких старих постава; Миливоје столар прави сабље и мачеве од чамовине; глумац туца неку смесу, те прави бенгалску ватру. Једни трче по вароши, те траже старо одело, пиштоље, црногорске капе, турске сабље. Кад погледате, а оно се само ради, и то са журбом.

Пуно је деца на прозорима и радозналих грађана у читаоници: једни оду, други дођу. Сваки дан пође, тек слегне раменима, насмеши се, па рекне: "Е, ајде, видећемо!" Радило се ту не само дању него и ноћу..."

**Фрагмент:
"И ОТПОЧЕШЕ ПРОБЕ"**

"Једна је од највећих тешкоћа била док се погодише ко ће играти Пелу у Стеријиној "Злој жени", јер се није ниједна женска јавила. Сваки се осећа мушко па неће да игра жену. Умало није било и боја, али, богу хвала, глумац надвика све, и запрети да ће он посао баталити, ако га не слушају, и тако се та улога даде Јови молеру, јер су пронашли да он личи на Пелу.

- Пело, седи до мене! – дирну га Миливоје, кад он, после поделе улоге, љут као ватра, довршаваше моловање неких прозора.

- Марш, џукело! Не лај! – отсече се овај оштро и замахну четком. Сви су се напели од смеха, а нико не сме да се насмеје, јер се боји свађе. Понеки се тек дочепа врта, па викне:

- Пело, не љути се!

Псује Јова све што му на ум дође; а чешљара гађа четком и скочи да поцепа у љутини све што је радио.

Опет нова врева и галама. Једва се споразумеше да је то шала и да се не љути, после дугих глумчевих објашњења.

- Свака улога мора мора с љубављу да се игра! – декламује глумац завршавајући своје поуке о уметности".

**Фрагмент:
ПРЕОБРАЗИО СЕ ЧИТАВ ГРАД**

"... преобразио се читав град. Мало у којој кући да нема свађе и галаме. Газде вичу на калфе и шегрте, оцеви на децу.

Прођете поре чешљара Саве, а тек иза тезге се чује глас, рецимо: "Ја част своју морам крвљу опрати!"

То Тоша његов калфа, учи улогу, а шегрт стоји на вратима, па пази да газда не наиђе.

Чудите се и идете даље; тек пред кубециницом вас тргне дрека:

"Удри, неверо, у ове слабе груди!"

Још се више чудите кад тек наиђете пред мумџиски дућан, а оно слегао свет, па гледа и слуша што није чуо.

Газда – Цоне ошамарио калфу, а овај протестује и прети како ће се осветити.

- Тој ли ће те плаћам, свињо погана, да ми се дереш по дућан као луд! Све ће ми муштерије попудиш!

- Немој ти никога да грдиш и бијеш! – вели калфа.

- Дави'ш како Милош туче! ... "Да ви'ш ти сад како газда – Цоне туче! – виче газда – Цоне што га грло носи.

Мало – по – мало распали се и калфа, изгрди газду што боље уме, па оде из дућана.

Могли сте опет једном слушати како се куварица у кафани код "ПЛУГА" завадила са газдарицом.

"Ако ви тако мислите, мени позориште не гине!" прети куварица.

И, збиља, само да оде, дочекали би је раширених руку.

Једном речи, преобразио се цео град. Мало у којој кући да нема свађе и галаме."

**ЛЕСКОВАЦ, ФЕБРУАРА 1897 – ПРЕДСТАВА:
"ЗЛА ЖЕНА", Ј. СТЕРИЈЕ ПОПОВИЋА**

"Дошла већ и публика.

Ушао и управитељ унутра, јер се нада више посети. Чека се само на почетак. Један дечко носи вино у стаклету, и по наредби управитељевој служи публици.

- Деде, служи господина Спиру.
- Хвала; нека ти је дуговечно! – одговори овај пошто испи чашу.
- Дај чича – Гаври једну.
- Нека, море, баш не могу нешто; тек дођох теби за љубав!
- Хвала ти, ал' де попи једну; добро вино!
- Е' ајд, срећно ти било и дуговечно! Дабогда на велики степен дошли! – благосиља Гавра.
Дај боже! – одговори Ивић сав срећан.
- Хајде, почињите, Васо! – викну кубеџиском калфици стриц, кад Васо извири на вратима читаонице.
Почела је и претстава. Дечко служи и даље вино, а публика пије и смеје се, да већ мислиш све ће пући. Нарочито Јови што игра Пелу. Срету шустера игра глумац и да би га боље претставио пијана, то се и сам опио.
- Како се овако направи пијан, па истина ка пијан човек!? – чуди се чича – Гавра.
Остали глумци прснуше у смех кад то чуше, а нарочито они што вире кроз отшкринута врата читаонице.
Суфлер говори из рупе између дасака, која је томе и намењена, али га глумци и запитају кад добро не дочују.
"Пела му полети у очи" говори суфлер.
"Не мувај се!" виче један у читаоници, јер хоће да га гурну они други, да боље види.
"Ћутите ви тамо, не чује човек!" саветује их суфлер, а Пела клима главом и чека да јој суфлер наново каже.
"Пела му полети у очи!" изговори Јова меланхоличним, тужним гласом, климајући главом.
Глумац севну очима од љутине, и значајно одмахну главом, док се пела присети, цикну колико га грло носи, и потрча на Срету.
Громогласан смех разлеже се у пблици.
- Гле ти опаког Јове" – вичу неки.
Игра се даље.
"Пела кија!" – виче суфлер.
"Пела кија" понавља Јова.
"Ти кијај, мамлазе, чујеш шта ти се каже!" гунђа глумац.
"Не кијам ја, ти треба да кијаш!" одговара му Јова љутито.
Глумац га крадом муну ногом испод стола и промрмља:
"Којај, животињо!"
"Питај га ко кија?" брани се Јова.
"Пела, Пела", чује се суфлер.
Јова се сада намести, диже главу и кину.
Игра се настави даље.
- Готово да се иде – рече чича – Гавра, и диже се.
Глумци прекидоше часком игру, и погледаше на ту страну.
- Седи још мало – задржава га господин Ивић
Почеше да се дижу и остали, и опрашатју се са онима што остају и са управитељем, па довикну и глумцима:
- Е лаку ноћ! – одговоре они, да се не замере.
- Деде, попиј још једну? нуди управитељ, понекога и на вратима, да га придобије и за други пут.
И тако мало – по – мало одоше сви пре но што се претстава свршила."

Фрагмент: НАСТАЛА ЈЕ ПОМЕТЊА

"Даване су још две – три после тога, али посете све мање. Ко је био једанпут, тај не даде други пут, јер сваки држи да то треба једанпут видети, као год и чудовишта што приказују на вашарима. Настала је пометња у позоришту. Лаза и Стева су говорили, износећи разлоге како треба да престану, јер нису ништа ћарили. Глумцу, Миливоју, Сими и кубеџији није ишло то у рачун, они су зато да и даље раде јер:

- Почетак је тежак! – вели глумац, пун поноса и поуздања. Уствари, сви су они ту једино положили своје наде да се немају чиме хранити, а у ствари и Лаза и Стева су хтели да им то нодноси личне користи, као каква трговина, па зато се и љуте што споро иде.

После дужег већања реше да позориште остане али да сада позову у одбор неке од професора, учитеља, свештеника имућнијих трговаца, који ће се заузети да одрже тако лепу установу."

Фрагмент: РАД ПОЗОРИШНОГ ОДБОРА – ДОМАНОВИЋ

"После дужег већања реше да позориште остане, али да сада позову у одбор неке од професора, учитеља, свештеника и имућнијих трговаца, који ће се заузети да одрже тако лепу установу. И искупи се славни одбор од петнаест лица. Један млади професор, Воја, држи говор и запенио доказујући како је то дивна установка и школа за грађанство, како ће ту да се шири образовање, јачају карактери, свеже духови; јер, вели, и иначе је материјализам све и сва за наше грађане.

Ђакон Таса вели да се изабере управа и изаберу два лица да направе статуте, јер се њему не чека много. Говори то и слуша шта други говоре, а једнако погледа у сахат да не одоцни на опело.

"Нема овде за мене ћара", мисли Стева претседник читаонице мезетећи леблебију, пијући комову и марећи на свој дућан да не наиђе ко да се брије или шиша. Настаде жагор о томе шта ће и како ће. Мало – по – мало, па пређоше на сасвим друге ствари, и разговор се вођаше као обично у механи, као и да су заборавили што су дошли. Ђакон оде; Стеви уђе муштерија у дућан, па отрча и он.

- Чека те Томча за оне даске да видите! – јави шегрт једном трговцу из одбора, те оде и он.

Одоше многи, и сваки кад пође вели да ће пристати како се год реши.

Па шта се могло и решити друго, до да се за управитеља постави – изабере г. Воја професор, за потпретседника један учитељ, за благајника један трговац, за драматурга опет један млад учитељ, и четири трговца за надзорни одбор.

И направише статуте, одобрише, и чак потврдише у полицији. Одреди одбор хонораре драмских писаца, глумцима и осталим помагачима.

Сад више није шала. Ствар узела озбиљне размере; већ се то протурило и у новине, да зна цела Србија."

МОЛБА ЗА ПРИЈЕМ У ТРУПУ

"Играла сам дуго у многа места највише роле, па сам због слабос у очи напустила и била у прве куће куварица, а сада сам се раскрупњала те морам почети игру као трагиткиња, па молим понизно г. управника да ме проба и прими. Остаје понизна.

Софија Манићева

КАНЦЕЛАРИЈА УПРАВНИКА – ОПИС

"Професор уђе у своју канцеларију.

Е, да видите само како је канцеларија сада намештена! Донео он од

куће лепе завесе, због којих је дебатовао са женом читава три дана, па писаћи орахов сто, па своју наслоњачу и једно канабе, па набавио један други сто за једног који ће му писати, а на то место узима глумца, јер има лео рукопис. На његову столу је велика лепа лампа, два сребрна свећњака, један с једне, други с друге стране, и цео прибор за писање. Све је то донео од куће, и то једно по једно, јер, би иначе, да је све одједном купио, жена пала у несвест. Узгред буди речено, сада се спрема на који ће начин обилазно да помене жени како му треба и један орманчић за акта; али то су већ споредне ствари."

**Фрагмент:
ПРЕУРЕЂЕЊЕ ТУРСКОГ КОНАКА У ПОЗОРИШНУ
САЛУ**

"Узет је под кирију цео горњи бој неког старог турског конака. Порушише два зида, направише бину, завесу, све као што у Београду има.

Прођу људи једног дана поред турског конака, а зидове руше глумци пијуцима, тресе се сва кућа. Многи слегне раменима, насмеши се, па оде даље.

- Па како ћемо ми са оволиким трошковима? – пита професора један од трговаца.

- Лепо, - вели овај, одушевљен својим великим предузећем којим хоће да васпита све грађане и да се прослави – имамо толико и толико грађана, је ли тако?

- Тако је – вели Пера трговац и неповерљиво га гледа.

- Лепо, нека долази једна трећина редовно, то је бољико и толико, по... по... рачунај, једно на другог и пола динара од особе, то је, најмање узев, двеста динара; па још кад се узима део, ђаци и војници, онда је толика сума још сигурнија. У месецу четири претставе, то је осам стотина динара – доказује професор и, пошто мало поћута, додаде поуздано:

- Може се црачунати на хиљаду динара месечно.

- А кој' да плати ови трошкови док не почнемо? – пита трговац.

- Па има свега отприлике, знаш, највише кошта онај зид док се избије, а обавезали смо се да га, кад позориште престане, направимо опет и предамо кућу исправно.

- Па кој' то да плати?! – пита Пера бојажљиво.

- То кошта отприлике са свим претходним трошковима на пет стотина динара... Е, сад ћемо уписати и чланове утемељаче и добротворе.

- Нема од тога ништа! – рече трговац тромо, диже се и оде.

На идућој одборској седници није било ни једног трговца.

Изговарали су се да имају посла..."

**Фрагмент:
ПОЖРТВОВАНИ РАД МЛАДОГ ПРОФЕСОРА**

"Професор се захуктао, па ради ли ради. Издаје наредбе, држи глумцима нека предавања о драмској уметности, прима молбе, жалбе, решава о њима, одобрава издатке, управо да се ово или оно узме на вересију.

Ради човек неуморно, и с тврдом вером да ће много успети. Задаје глумцима, односно калфицима, лекције, које им диктира, те пише свако вече пошто позатварају дућане. Тудио се да развије љубав код младих људи за ову уметност. Набавља књиге о свом трошку, па чак је саставио и једну драму, која је, како он вели, писана простим стилем, те је приступачна ширем кругу. У Јакшићевим

драмама је поправљао стихове, јер се уметници жале како не могу да науче и да науче и да знају шта уче."

**Фрагмент:
ПРИПРЕМЕ "БОЈА НА КОСОВУ", 1897.
(опис проба – два догађаја са пробе)**

I

Како се смеје?

"После неуморног труда од читавих двадесет дана, отпоче се припрема за пробу и спремање за претставу – опет "Косовски бој", јер су то "глумци" најбоље знали.

Сад тек професор није имао одмора по сву ноћ и ваздан.

- У зору је у позоришту, а прођите ноћу око једанаест часова, опет тамо.

Једног учи како да се поклони, другог како ће да седи, трећег како ће да плаче, четвртог како да се смеје.

- Немој ти само да вичеш ха, ха, ха као да читаш, већ се насмеј као кад се иначе смејеш – објашњава Сими.

- Тако писује у моју ролу!

- Овако се смеје – вели професор, и смеје се да се све тресе.

- Дете ви, господин Гаврило!

Глумац се смеје, да пукне од смеха.

Удари Лаза обућар у смех, ударише и остали, па се све тресе; а

Сима се тремирао, па опет кроз зубе: "Ха, ха, ха!"

- Којешта! – виче професор љут.

II

Како се игра цар?

"Чешљарски калфица треба да игра Мурата. Објашњава му професор како он треба да замисли да је прави цар, па тако да се и понаша, царски.

Намести га да седне на једно простро шиљте.

- Слева излази гаваз, поклања се, целива султану папучу и предаје писмо! – наређује професор.

У то упаде професорова слушкиња.

- Господине, рекла госпа да пожурите, охладиће се вечера!

Професор махну руком и даде јој знак да иде.

Миливоје игра гаваза. Иде право, лупа ногама, све се тресе; на њему неко шарено одело и крива турска сабља.

Шешиљарски калфица скочи понизно, чим га угледа, и причека га као што причекује муштерије у дућану.

- Ама, разумеј да си ти цар, и да су сви млађи од тебе?!

Слушај шта ти господин вели. Ти си, разуме се, као цар?!

Слушај шта ти господин вели. Ти си, разуме се, као цар! –

објашњава Лаза обућар, и килма главом, гледајући понизно у професора, а у себи смишља како ће да га придобије да прави ципеле код њега.

(-) Узеше за Мурата Васу кубецију.

ЛЕСКОВАЦ, ЈУНИ 1897, ПРЕДСТАВА: БОЈ НА КОСОВУ

"Света се искупило, богме, прилично, па дошло и чиновништво с

госпама. Не носи се више вино, и одмах се види да је целу ствар узео у руке човек који разуме шта је позориште. Завеса се дигла и претстава отпочела. Глумци играју отприлике као и на проби, а глумица у улози царице Милице се понела, да јој не може ни прићи. Цеди кроз зубе кад говори, дигла главу, трпеће, успија устима, и с војводама се понаша као кад ноћу пред капијом, крадом од госпође, говори с драганом. Кубеџија у улози Мурата неког врага задремао. Мало, мало, па тек обори главу, и видеше баш сви како заспи. Глумац игра Милоша, па кад се продере јаче, султан бунован скочи са шиљате – та, једва се разабере где је, па седне опет. Публика се смеје, па се готово и не чује шта говоре. Професор се леп искида од једа. Није му ни лако: прича свима како је глумце спремио добро. Мурат није ни вечерао, па осем дремежа има и ту муку. Између чиновна пита од професора кад ће да се сврши његова улога, а клати се, једва стоји на ногама. Па и мора: две ноћи и два дана није тренуо, а за то време правио плехане пећи обдан, а преконоћ учио, кукавац, улоге и долазио на пробу.

- Кад те Милош убије, одмах после иди кући слободно? – вели му професор.

- Кад ће ме утепа?

- Сад у идућем чину, само не дремај.

Подигла се опет завеса. Сви играју, говоре пошто чују од суфлера и они и публика, и понављају з њим као оно кад исповеди поп децу за причешће, па говори гласно, а они за њим, и то реч по реч. Мурат зева гласно, и чеше се по глави, а очи му се саме склапају. Задрема опет, и у тренутку поче да хрче. Заспао лепо као заклан, а седи, само што је главу оборио. Док ти настаде граја у соби с лева. "Излази Милош!", виче суфлер готово гласно, као обично што се говори.

"Камо га, гуд је; видите доле у дворишту!" наста жагор, да и публика то чу.

Стала представа, чека се Милош да убије Мурата, а Милоша нема. Галама све већа и већа, док тек сви глумци напустише позорницу, и отрчаше некуд. Псују, грде, вичу, али Милоша нема.

- Утекао, утекао? – вичу по дворишту.

- Нема ни новца? виче Стева, и сад тек наста прави урнебес.

Публика седи и слуша шта се ради. Неки потрчаше у помоћ, а неки остали, па се смеју; удариле многима сузе на очи од смеха. Само Мурат на бини.

Главу метнуо на колена, па хрче ли хрче!...

- Та тепајте ме сву ноћ, ил' ћу да идем! – викну он љутито кад га врева пробуди; скочи и поче се бунован окретати уплашено око себе, те му се чини да је сад наново оживео.

Још већи смех у публици.

- Е, овив вече вреди милиона! – вичу многи, задовољни том комедијом.

Упаде унутра професор, блед и задуван.

- Шта је било? – пита га један полицајац, који се спремаше да и сам изађе и види кога хватају и траже.

- Замислите само: Милош Обилић утекао и купио паре! – једва изговори професор задуван.

- Па зар Обилић издаде? – вичу једни и смеју се.

- Шта је с вуком? – питају други.

Полиција оде журно да нареди потеру, а остали гости, једва корачајући од смеха, почеше се разилазити. Та претстава стала је професора једне повеће менице, којом је изравнао позоришне дугове."

Приредио Марислав Радисављевић

**Оснивач
Народна библиотека "Радоје Домановић"**

**уређује
Саша Хаџи Танчић**

**Компјутерска Обрада
Милош Дедић
Иван Цветковић**

**Секретар уредништва
Катарина Станковић**

Лесковац, 2005 година

ISSN 1820-7022 (online)